

Politechnika Wrocławska

Instytut Telekomunikacji, Teleinformatyki i Akustyki

Generatory drgań sinusoidalnych

Wrocław 2006

Wprowadzenie

GENERATORY – układy elektroniczne, które w kontrolowany sposób przetwarzają energię źródła zasilania w drgania elektryczne o określonym kształcie, częstotliwości i mocy przekazując je do obciążenia.

Drgania sinusoidalne – podstawowy rodzaj drgań występujący w przyrodzie.

Drgania tego typu znajdują powszechne zastosowanie w urządzeniach nadawczo-odbiorczych, w aparaturze kontrolno-pomiarowej, w systemach cyfrowych do generacji wzorcowych przedziałów czasu.

Wprowadzenie

Podział generatorów

Podział ze względu na stałość częstotliwości i mocy generowanych drgań:

⇒ generatory częstotliwości – duża stałość częstotliwości (wzorce f , wzбудnice nadajników)

⇒ generatory mocy – duża moc wyjściowa i duża sprawność energetyczna bez optymalizacji stałości częstotliwości.

Podział ze względu na rozwiązania układowe i sposób pracy elementów aktywnych:

⇒ generatory sprzężeniowe – element aktywny objęty pętlą +SZ, dzięki czemu uzyskuje się odtłumienie obwodu generacyjnego,

⇒ generatory dwójnikowe (generatory o ujemnej rezystancji) – element o ujemnej rezystancji lub konduktancji wykorzystany jest do odtłumienia obwodu generacyjnego.

Wprowadzenie

Podział generatorów – generatory sprzężeniowe

Podział ze względu na rodzaj elementów wykorzystanych do generacji drgań:

⇒ generatory LC,

⇒ generatory ze stabilizacją piezoelektryczną – kwarcowe,

⇒ generatory RC.

Wprowadzenie

Ocena jakości generowanych drgań

Stałość częstotliwości:

⇒ bezwzględna niestałość częstotliwości:

$$\Delta f(t) = f(t) - f_0$$

f_0 – częstotliwość na początku obserwacji,
 $f(t)$ – częstotliwość w chwili t obserwacji.

⇒ względna niestałość częstotliwości:

$$\delta f(t) = \frac{\Delta f(t)}{f_0}$$

⇒ stałość częstotliwości – średnia względnych niestałości f mierzonych w czasie doby lub roku:

$$\frac{\Delta f}{f_0} = \frac{1}{f_0} \frac{\int_0^T (df) dt}{T}$$

Dobowe stałości częstotliwości dla generatorów:

- atomowych $\pm(10^{-12} - 10^{-14})$,
- kwarcowych $\pm(10^{-6} - 10^{-10})$,
- LC $\pm(10^{-3} - 10^{-4})$,
- RC $\pm(10^{-2} - 10^{-3})$.

Zawartość harmoniczných w nominalnych warunkach pracy.

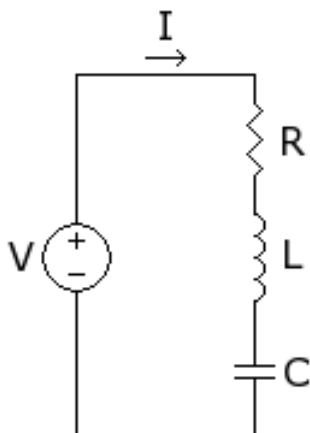
Zakres przestrajania.

Poziomy i widma fluktuacji amplitudy i fazy.

Wprowadzenie

Rezonans szeregowy – rezonans napięć

Rezonans występuje gdy wartość spadków napięć na cewce i kondensatorze są sobie równe.

Impedancja zastępcza obwodu:

$$Z = R + j(X_L - X_C)$$

Reaktancja zastępcza obwodu w stanie rezonansu jest równa 0 ($\text{Im}(Z) = 0$).

$$X_L - X_C = 0$$

$$\omega L = \frac{1}{\omega C}$$

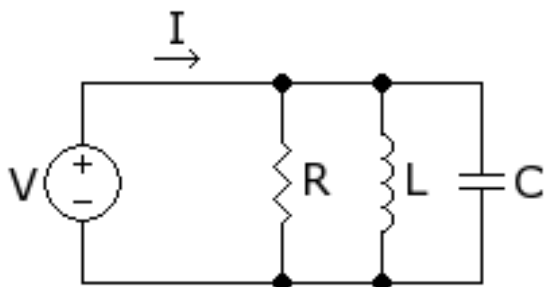
Częstotliwość rezonansowa:

$$f = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

Wprowadzenie

Rezonans równoległy – rezonans prądów

Rezonans występuje gdy wartość prądów płynących przez cewkę i kondensator są sobie równe.

Admitancja zastępcza obwodu:

$$Y = G + j(B_C - B_L)$$

Susceptancja zastępcza obwodu w stanie rezonansu jest równa 0 ($\text{Im}(Y) = 0$).

$$B_C - B_L = 0$$

$$\omega C = \frac{1}{\omega L}$$

Częstotliwość rezonansowa:

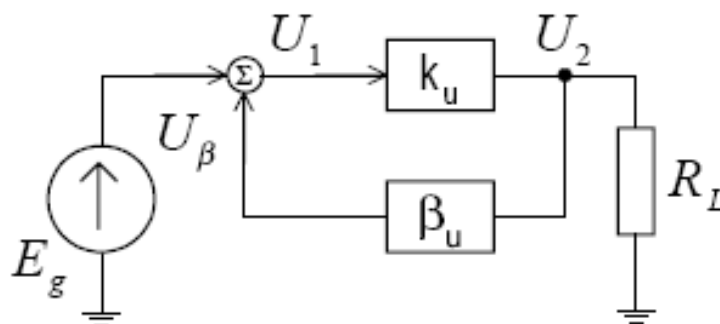
$$f = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

Warunki generacji drgań

Generatory sprzężeniowe

Ogólny schemat blokowy generatora sprzężeniowego

wzmocnienie wzmacniacza bez SZ

$$k_u(j\omega) = \frac{U_2}{U_1} = |k_u| \exp(j\varphi_u)$$

transmitancja pasywnego czwórnika SZ

$$\beta_u(j\omega) = \frac{U_\beta}{U_2} = |\beta_u| \exp(j\varphi_\beta)$$

transmitancja układu ze SZ

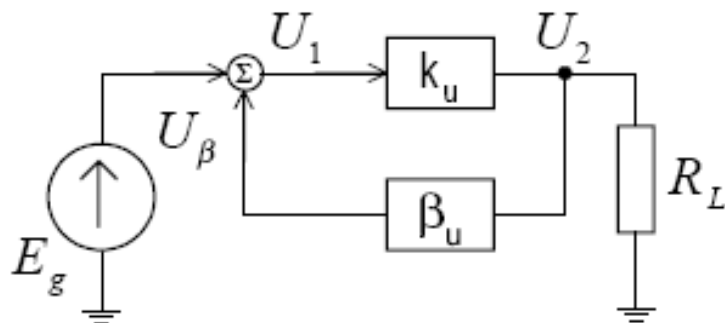
$$k_f(j\omega) = \frac{U_2}{E_g} = \frac{k_u(j\omega)}{1 - k_u(j\omega)\beta_u(j\omega)}$$

Warunki generacji drgań

Generatory sprzężeniowe

Aby sprawdzić czy generator jest zdolny do generacji drgań, należy:

- przerwać obwód SZ,
- obciążyć WY SZ rezystancją równą R_{WE} wzmacniacza,
- podać na wzmacniacz napięcie U_1 ,
- zmierzyć napięcie U_2 ,
- generator jest zdolny do wytworzenia drgań gdy $U_1 = U_2$

Warunek generacji:

$$U_1(j\omega) = U_2(j\omega) = \beta_u(j\omega)k_u(j\omega)U_1(j\omega)$$

Wzmocnienie w pętli SZ musi być zatem równe:

$$k_u(j\omega)\beta_u(j\omega) = \operatorname{Re}(k_u\beta_u) + j\operatorname{Im}(k_u\beta_u) = |k_u\beta_u| \exp[j(\varphi_u + \varphi_\beta)] = 1$$

Warunki generacji drgań

Generatory sprzężeniowe

Warunek amplitudy:

$$|k_u \beta_u| = 1 = \operatorname{Re}(k_u \beta_u) = 1$$

drżania mogą być generowane wówczas, gdy wzmacniacz kompensuje tłumienie wprowadzone przez obwód SZ (w praktyce warunek ≥ 1 , gdyż nawet niewielkie zmniejszenie wzmocnienia mogłoby prowadzić do zerwania drgań; warunek > 1 może powodować zniekształcenia U_{wy} wynika to z nieliniowości wzmacniacza)

Warunek fazy:

$$\operatorname{Im}(k_u \beta_u) = 2\pi n, \quad \text{lub} \quad \varphi_u + \varphi_\beta = 2\pi n, \quad \text{gdzie} \quad n = 0, 1, 2, \dots$$

drżania mogą być generowane wówczas, gdy napięcie wyjściowe jest w fazie z napięciem wejściowym

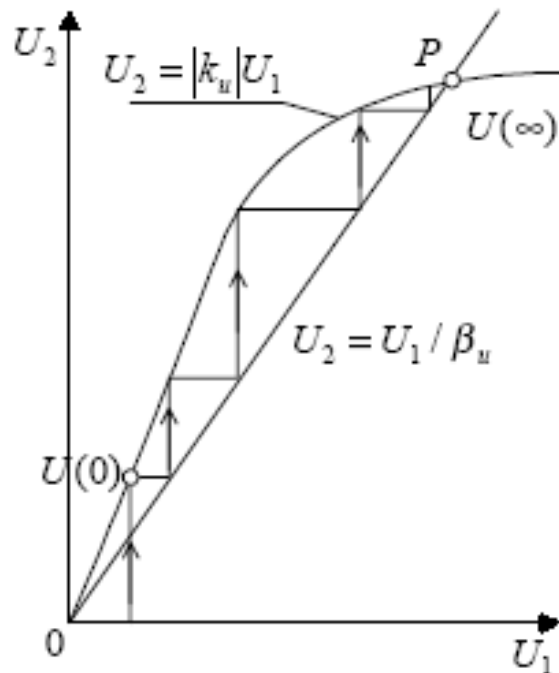
Warunki generacji powinny być spełnione tylko dla jednej określonej częstotliwości. Zapewnia się to z pewnym przybliżeniem przez odpowiedni dobór elementów RC lub LC.

Proces wzbudzania się drgań

Wzbudzanie miękkie

Proces narastania drgań i osiągnięcia stanu ustalonego generatora można przedstawić w oparciu o ch-yki przejściowe k_u i β_u . Nieliniowości elementów aktywnych powodują, że ch-yki wzmacniaczy są także nieliniowe i zależne od klasy pracy wzmacniaczy. Ch-yka β_u jest liniowa, jeśli jest on zrealizowany z liniowych elementów pasywnych

Ch-yka wzmacniacza w początkowym okresie jest liniowa (wzmacniacz klasy A, AB lub B).

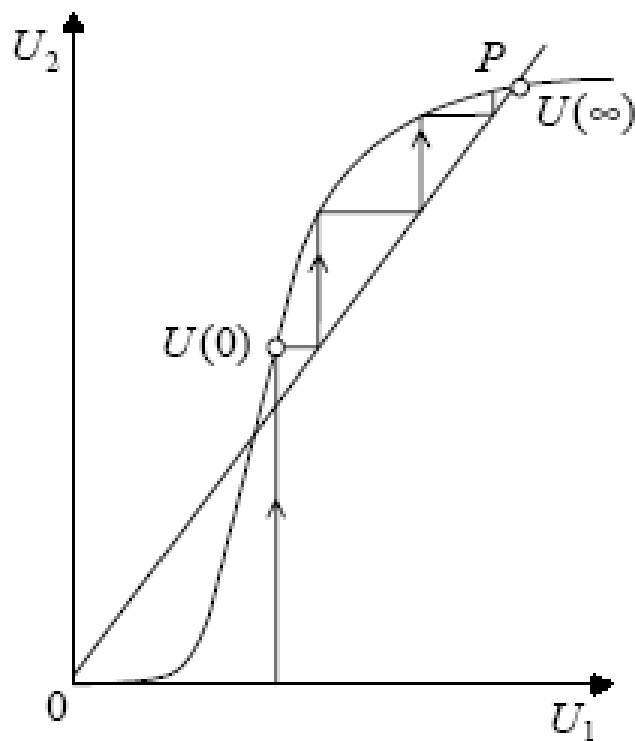
Nawet dla małych amplitud napięcia $k_u \beta_u \gg 1$.

Po załączeniu napięcia zasilania i przypadkowym pobudzeniu (np. napięciem szumów) amplituda drgań narasta od wartości początkowej $U(0)$ do wartości ustalonej $U(\infty)$ w pkt P, w którym $k_u \beta_u = 1$. Dalszy wzrost amplitudy nie jest możliwy

Proces wzbudzania się drgań

Wzbudzenie twarde

Ch-yka wzmacniacza narasta dopiero po pewnej wartości progowej napięcia U_I (wzmacniacz klasy C).

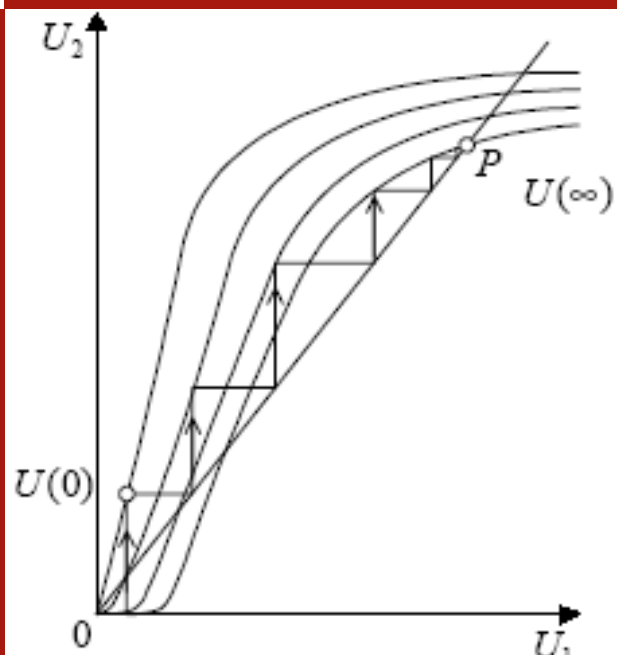
Przy małych amplitudach napięcia warunek generacji nie jest spełniony ($|k_u| < 1/|\beta_u|$).

Aby nastąpiło wzbudzenie drgań układ musi być silnie pobudzony, np. przez podanie napięcia zasilania. Amplituda drgań narasta od wartości początkowej $U(0) > 0$ do wartości ustalonej $U(\infty)$ w pkt P, w którym $k_u \beta_u = 1$.

Proces wzbudzania się drgań

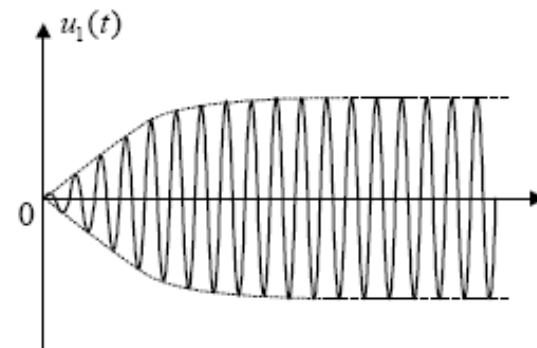
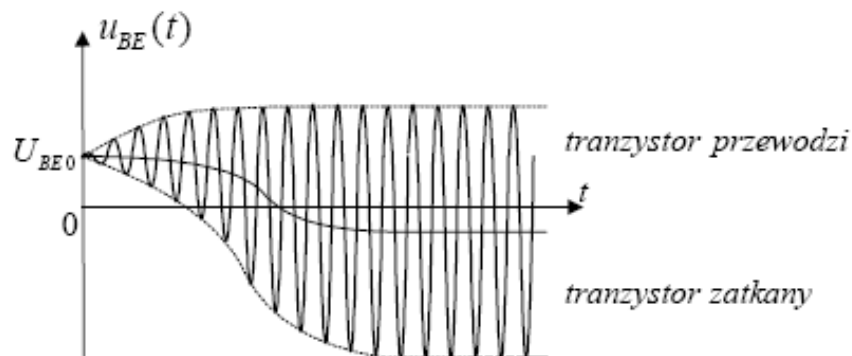
Wzbudzenie w układzie z automatyczną polaryzacją obw. wej. wzmacniacza

Wzmacniacz selektywny pracuje w klasie C z dynamiczną polaryzacją obwodu wejściowego.

Na początku wzmacniacz pracuje w klasie A – wzbudzenie miękkie.

Pod wpływem narastającej amplitudy drgań wytwarza się rosnące napięcie polaryzujące obwód wejściowy wzmacniacza przesuwając punkt pracy wzmacniacza do klasy C.

Warunki generacji drgań

Generatory dwójnikowe (o ujemnej rezystancji)

Zasada działania generatorów z elementami aktywnymi o ujemnej rezystancji opiera się na ich zdolności odtłumiania stratnych obwodów rezonansowych LC.

Dynamiczna rezystancja (konduktancja) ujemna elementów aktywnych jest wynikiem ich $ch-yk$ prądowo-napięciowych, które na pewnym odcinku posiadają ujemne nachylenie.

Elementy o ujemnej rezystancji typu:

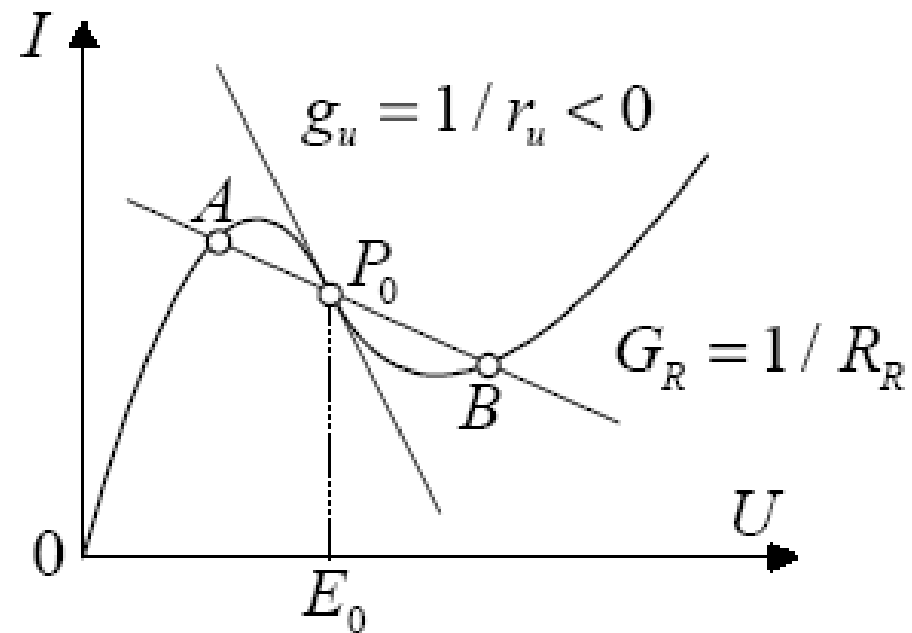
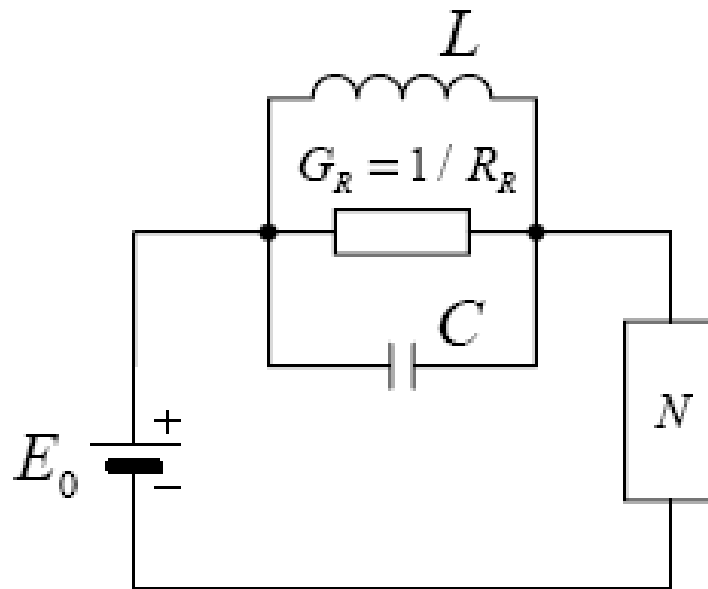
- N (uzależnione napięciowo, np. dioda tunelowa) stosowane do odtłumiania obwodów równoległych,
- S (uzależnione prądowo, np. tranzystor lawinowy, tyrystor) stosowane w obwodach szeregowych.

Warunki generacji drgań

Generatory dwójnikowe (o ujemnej rezystancji)

Generator LC z obwodem równoległym odtłumianym przez element typu N

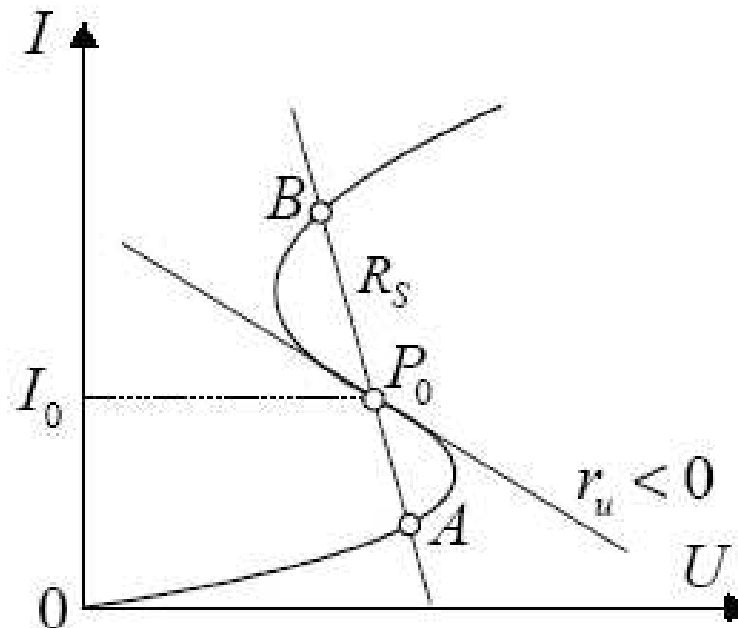
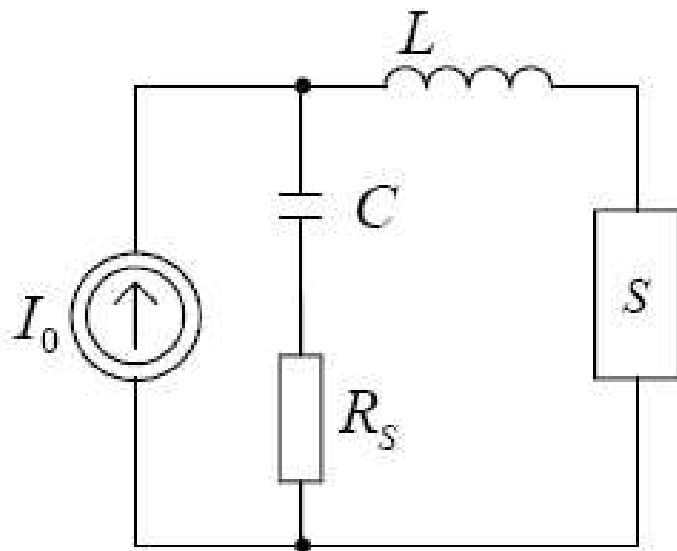
Element typu N tworzy obwód niestabilny gdy jest obciążony małą konduktancją – *element stabilny zwarcioowo*.

Warunki generacji drgań

Generatory dwójnikowe (o ujemnej rezystancji)

Generator LC z obwodem szeregowym odtłumianym przez element typu S

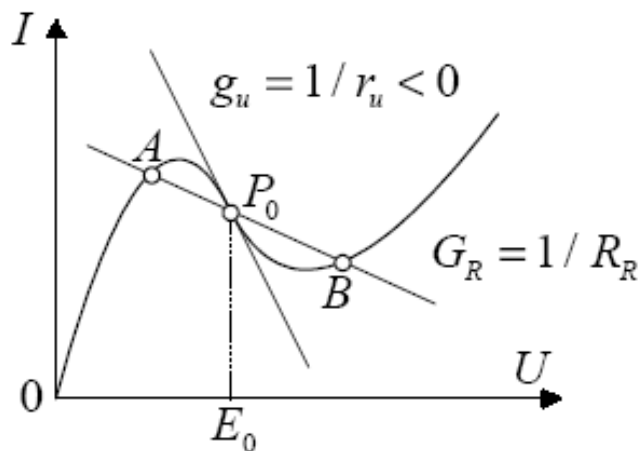
Element typu S tworzy obwód niestabilny gdy jest obciążony małą rezystancją – *element stabilny rozwarciovo*.

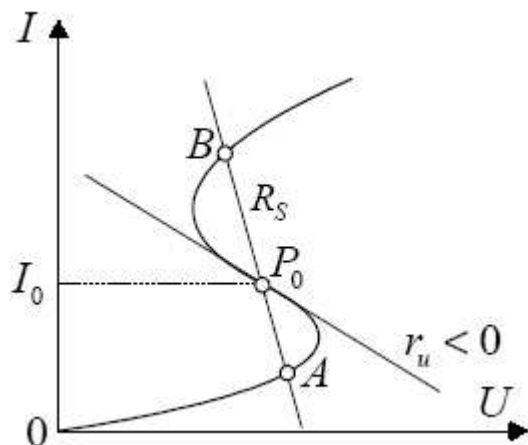
Warunki generacji drgań

Generatory dwójnikowe (o ujemnej rezystancji)

Odtłumienie obwodów rezonansowych jest możliwe jeśli w P_0 wyznaczonym przez E_0 lub I_0 wypadkowa konduktancja obwodu równoległego lub rezystancja obwodu szeregowego jest równa 0.

Straty mocy związane z konduktancją obwodu równoległego $G_R = 1/R_R$ mogą być kompensowane poprzez mniejsze nachylenie odcinka ch-yki g_u niż nachylenie G_R .

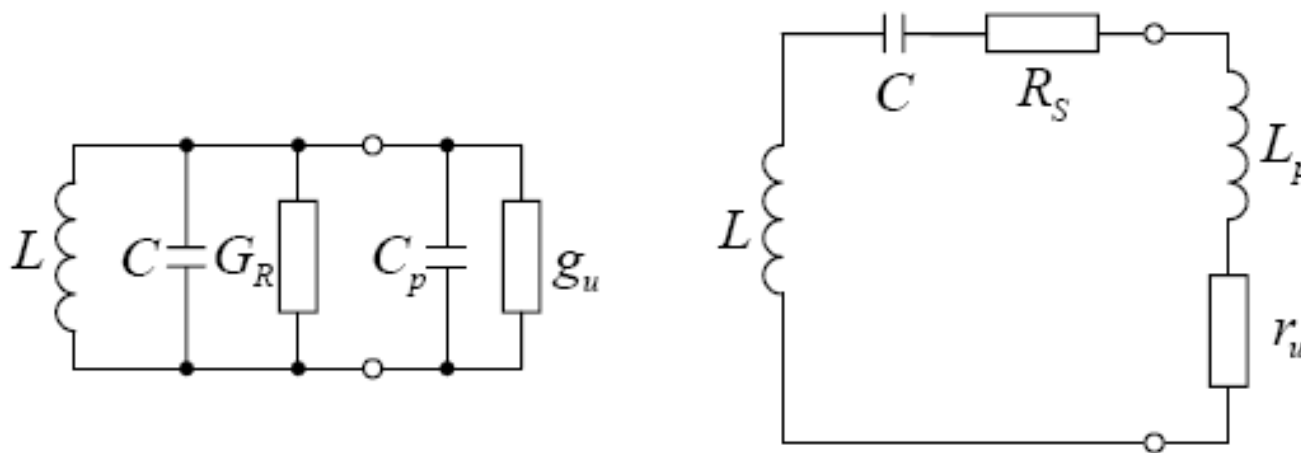
Straty mocy związane z rezystancją obwodu szeregowego R_S mogą być kompensowane poprzez mniejsze nachylenie odcinka ch-yki r_u niż nachylenie R_S .

Warunki generacji drgań

Generatory dwójnikowe (o ujemnej rezystancji)

W praktyce element typu N zawsze zawiera niewielką pasożytniczą pojemność równoległą C_p , zaś element typu S niewielką pasożytniczą indukcyjność szeregową L_p .

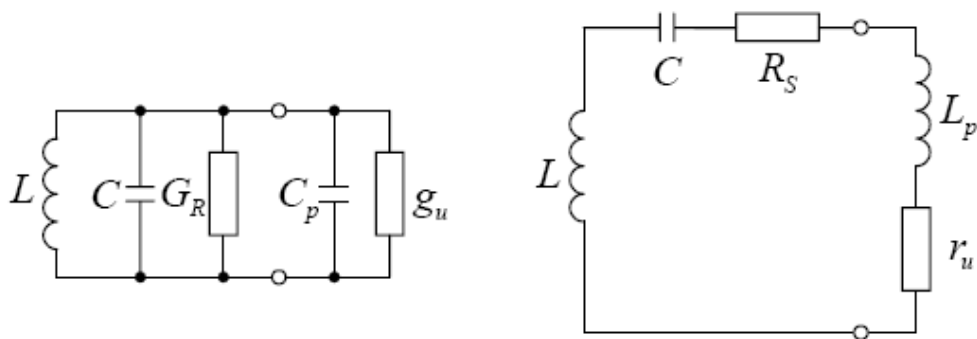

Linearyzowane schematy zastępcze generatorów z elementami o ujemnej rezystancji

Warunki generacji drgań

Generatory dwójnikowe (o ujemnej rezystancji)

Graniczne warunki generacji dla układu z elementem:

– typu N

$$Y = G_R + g_u + \frac{1}{j\omega L} + j\omega C + j\omega C_p = 0$$

– typu S

$$Z = R_s + r_u + \frac{1}{j\omega C} + j\omega L + j\omega L_p = 0$$

Warunki generacji drgań

Generatory dwójnikowe (o ujemnej rezystancji)

Graniczne warunki amplitudy ($\text{Re} = 0$):

$$G_R = |g_u| \quad R_S = |r_u|$$

aby drgania były podtrzymane warunek amplitudy powinien być spełniony z nadmiarem:

$$G_R < |g_u| \quad R_S < |r_u|$$

Graniczne warunki fazy ($\text{Im} = 0$):

$$\omega_0 = 2\pi f_0 = \frac{1}{\sqrt{L(C + C_p)}}$$

$$\omega_0 = 2\pi f_0 = \frac{1}{\sqrt{(L + L_p)C}}$$

ω_0 – pulsacja drgań (wzory Thomsona)

Generatory LC

Rodzaje

W generatorach LC stosuje się tranzystory bipolarne lub unipolarne, można je realizować również na wzmacniaczach operacyjnych lub bramkach cyfrowych.

Połączenie elementu aktywnego z obwodem rezonansowym może być realizowane za pomocą obwodów sprzęgających wykonanych jako transformatory, dzielniki pojemnościowe lub indukcyjne.

Istnieją 3 podstawowe struktury generatorów LC (różne sprzężenie obwodu rezonansowego z elementem aktywnym)

- generator Colpittsa,
- generator Hartleya,
- generator Meissnera.

Na tej bazie powstało wiele innych odmian generatorów np.:

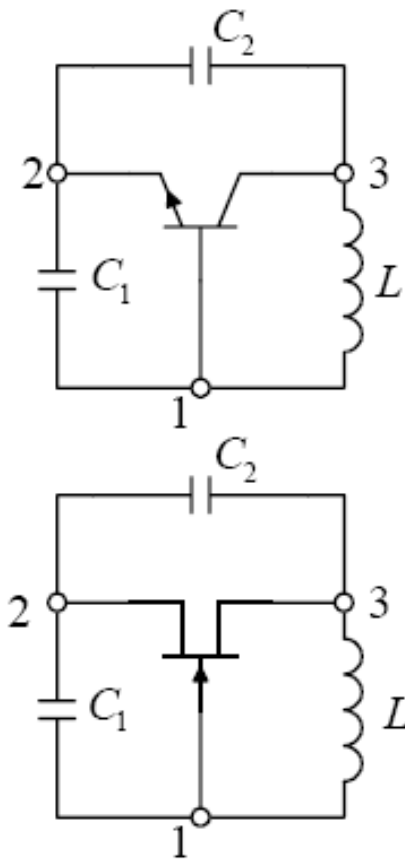
- generator Clappa odmiana Colpittsa,
- generatory kwarcowe (Pierce'a) odmiana Colpittsa i Hartleya.

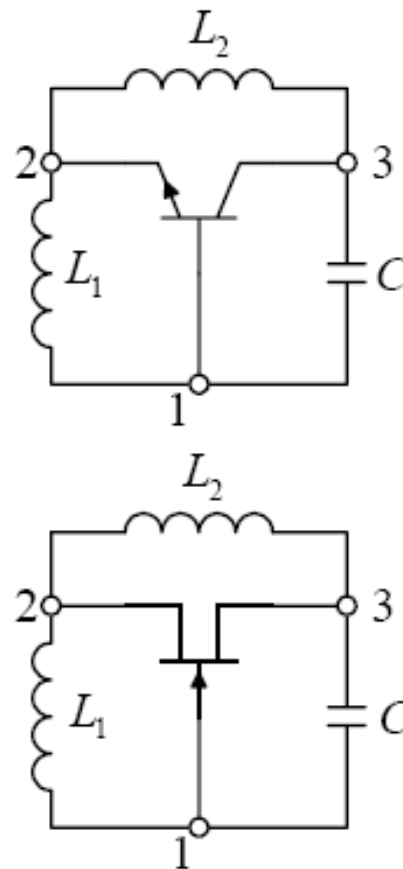
Generatory LC

Rodzaje

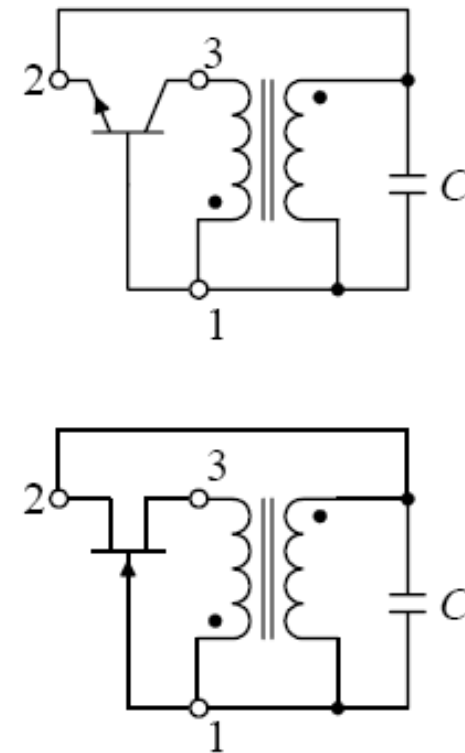
Generator Colpitssa

Generator Hartleya

Generator Meissnera

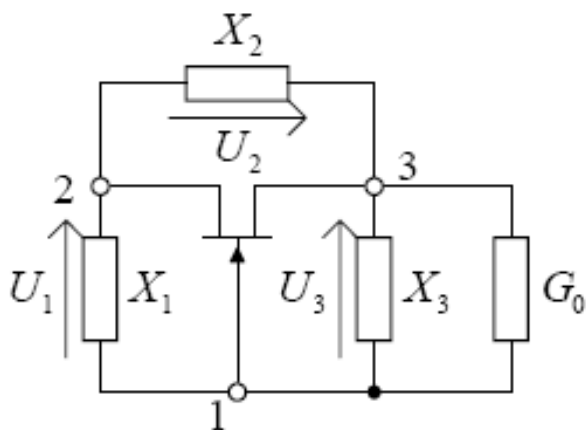
gdy węzeł 1 uziemiony – konfiguracja OB. Lub OG; gdy węzeł 2 uziemiony – konfiguracja OE lub OS

Generatory LC

Warunki generacji w generatorach „trójpunktowych” – OG

Układ z elementem aktywnym (JFET) nieobciążającym obwód rezonansowy – konfiguracja OG

obwód rezonansowy to elementy X_1, X_2, X_3 ,
 G_0 element reprezentujący straty obwodu,

Ponieważ OG nie zmienia fazy napięcia wyjściowego U_3 ,
dzielnik X_1, X_2 musi się składać z reaktancji tego samego typu
aby podział U_3 był bez zmiany fazy.

jeśli $X_1, X_2 = X_C$ to $X_3 = X_L$ – generator Colpittsa

jeśli $X_1, X_2 = X_L$ to $X_3 = X_C$ – generator Hartleya

Z warunku fazy wyznaczyć można częstotliwość drgań generatora (dla częstotliwości rezonansowej ω_0 obwód rezonansowy reprezentuje konduktancję G_0)

$$X_1 + X_2 + X_3 = 0$$

Z warunku amplitudy otrzymujemy:

$$k_{u0}(\omega_0)\beta_0(\omega_0) = k_u(\omega_0) \frac{X_1}{X_1 + X_2} \geq 1$$

Generatory LC

Warunki generacji w generatorach „trójpunktowych” – OG

$$k_{u0}(\omega_0)\beta_u(\omega_0) = k_u(\omega_0) \frac{X_1}{X_1 + X_2} \geq 1$$

Ponieważ $k_u(\omega_0)$ jest duże, to przy $k_u \gg 1$ warunek amplitudy jest łatwy do spełnienia nawet przy $X_1 \ll X_2$, tj. przy:

$C_1 \gg C_2$ dla Colpittsa,

$L_1 \ll L_2$ dla Hartleya.

Warunek ten jest szczególnie istotny dla tranzystorów bipolarnych, wówczas X_1 jest bocznikowane niewielką r_{wej} tranzystora. Wpływ tej rezystancji będzie mały, gdy $X_1 \ll X_2$ oraz $X_1 \ll r_{wej}$.

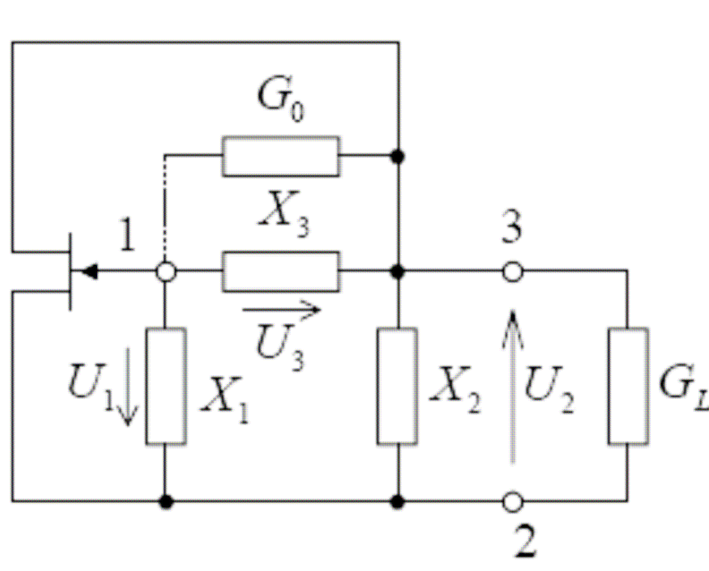

Generatory LC

Warunki generacji w generatorach „trójpunktowych” – OS

Układ z elementem aktywnym (JFET) – konfiguracja OS, obciążenie G_L

Układ OS odwraca fazę o 180° , zatem dzielnik X_1, X_2 powinien wnieść dalsze przesunięcie o 180° tak aby była zgodność faz napięć U_1 oraz U_3 . Słuszny jest zatem warunek fazy jak dla OG:

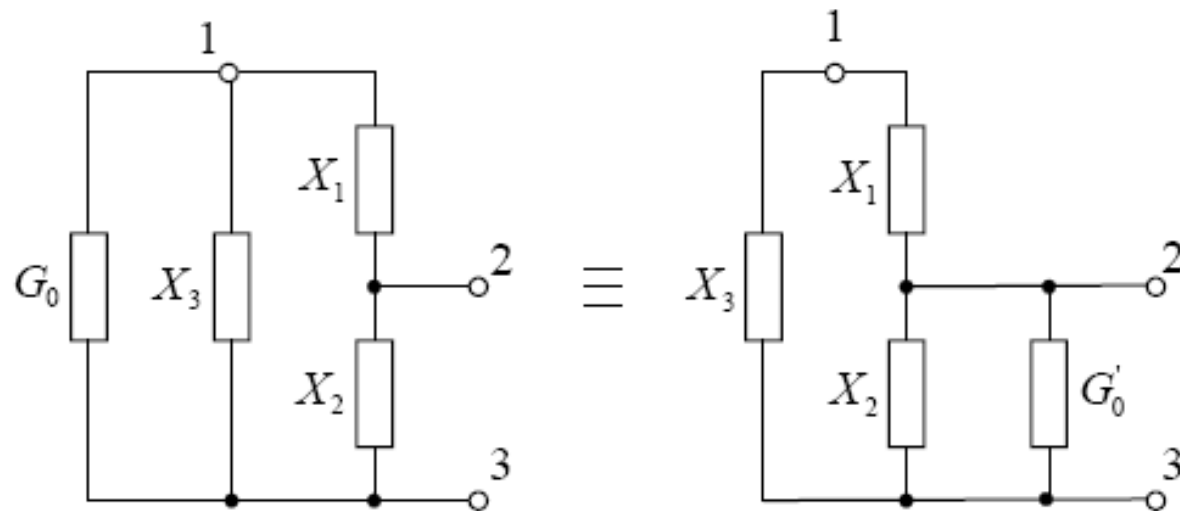
$$X_1 + X_2 + X_3 = 0$$

Generatory LC

Warunki generacji w generatorach „trójpunktowych” – OS

Konduktancję G_0 można przetransformować do zacisków do których przyłączona jest G_L

$$G'_0 = \frac{G_0}{p^2}$$

$$p = \frac{X_2}{X_1 + X_2}$$

Generatory LC

Warunki generacji w generatorach „trójpunktowych” – OS

Dla częstotliwości rezonansowej (ω_0) transmitancje k_u i β_u wynoszą:

$$k_u(\omega_0) = \frac{-g_m}{g_{ds} + G_L + G_0 / p^2}$$

$$\beta_u(\omega_0) = \frac{X_1}{X_1 + X_3} = -\frac{X_1}{X_2} = 1 - \frac{1}{p}$$

Zatem warunek amplitudy przyjmuje postać:

$$k_u(\omega_0)\beta_u(\omega_0) = \left(\frac{-g_m}{g_{ds} + G_L + G_0 / p^2} \right) \left(1 - \frac{1}{p} \right) = 1$$

Po przekształceniu:

$$p^2(g_{ds} + G_L + g_m) - pg_m + G_0 = 0$$

Generatory LC

Warunki generacji w generatorach „trójpunktowych” – OS

Warunkiem powstania drgań w układzie jest, aby pierwiastki równania były rzeczywiste. Otrzymujemy jeden pierwiastek:

$$p_1 \approx \frac{g_m}{g_m + G_L}$$

Ponieważ:

$$p_1 = \frac{X_2}{X_1 + X_2} \approx \frac{g_m}{g_m + G_L}$$

otrzymujemy warunek amplitudy:

$$\frac{X_1}{X_2} \approx \frac{G_L}{g_m}$$

Generatory LC

Generatory Colpittsa i Hartleya – warunki generacji

Warunki powstania drgań w układzie Colpittsa:

– amplitudy:

$$\frac{C_2}{C_1} = \frac{G_L}{g_m}$$

– fazy:

$$\frac{1}{C_1} + \frac{1}{C_2} = \omega_0^2 L$$

Warunki powstania drgań w układzie Hartleya:

– amplitudy:

$$\frac{L_1}{L_2} = \frac{G_L}{g_m}$$

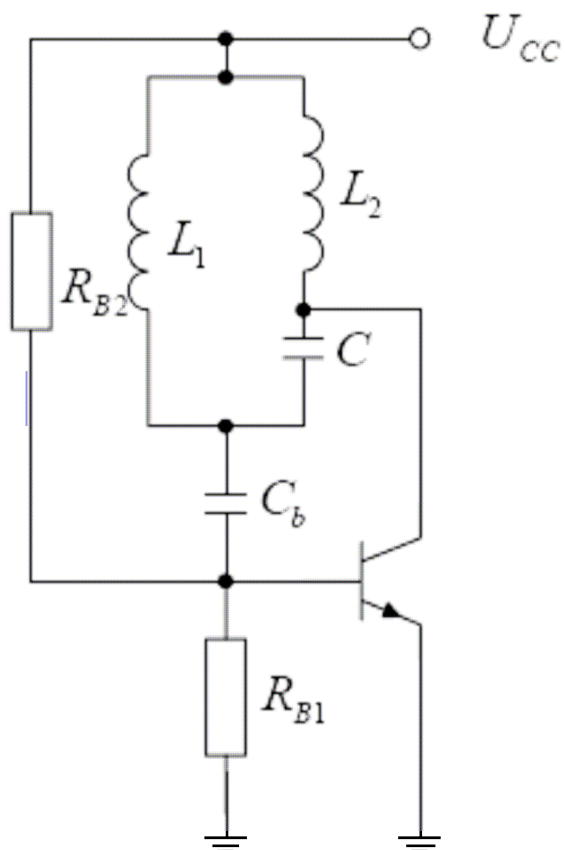
– fazy:

$$L_1 + L_2 = \frac{1}{\omega_0^2 C}$$

Generatory LC

Generator Hartleya – zasilanie szeregowe

Składowa stała I_C płynie przez cewkę obwodu rezonansowego.

Połączenie obwodu rezonansowego z bazą tranzystora oddzielone jest przez C_b sprzęgającą.

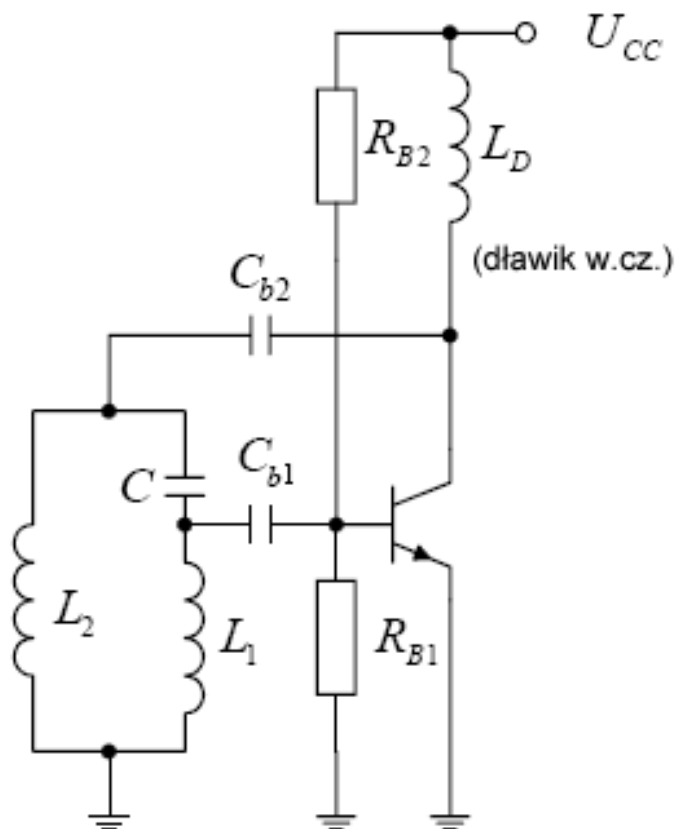
Na C_b po wytworzeniu się drgań pojawia się dodatkowe napięcie przesuwające stopniowo pkt pracy tranzystora do pracy w klasie AB, B lub C.

Stała czasowa rozładowania C_b powinna być duża w porównaniu z okresem drgań generatora.

Generatory LC

Generator Hartleya – zasilanie równoległe

Składowa stała I_C płynie przez dławik w.cz. i nie płynie przez obwód rezonansowy.

Obwód rezonansowy połączony jest poprzez C_{b1} do bazy zaś poprzez C_{b2} do kolektora tranzystora.

Sposób zasilania stosowany szczególnie w generatorach mocy, ponieważ przez dławik nie płynie prąd w.cz. i zapewnione jest dzięki temu dobre dopasowanie źródła zasilającego.

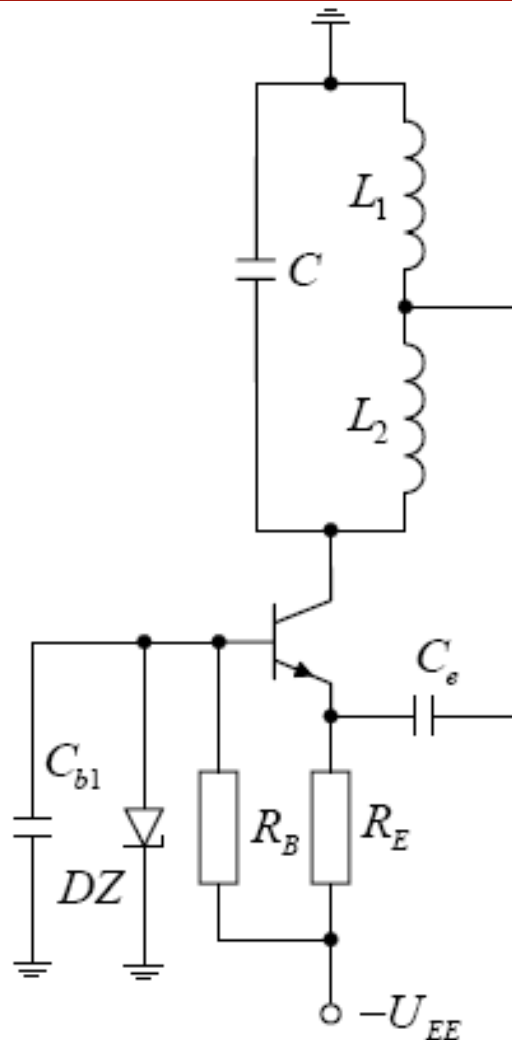
W układzie również występują małe straty mocy w obwodzie zasilania.

Wada: trudność wykonania dławika tak by nie posiadał własnych rezonansów.

Generatory LC

Generator Hartleya – zasilanie od strony emitery

Baza uziemiona dla składowej zmiennej – układ OB.

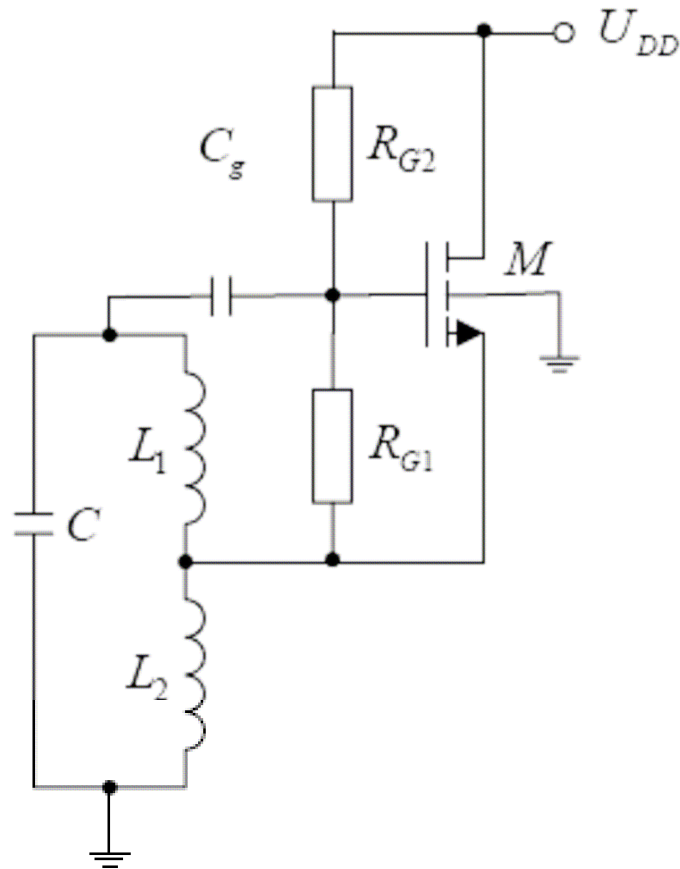
Układ stosowany w generatorach małej mocy.

Generatory LC

Generator Hartleya – zasilanie szeregowe z tranzystorem MOSFET

R_{G1} , R_{G2} zapewniają wstępną polaryzację bramki tranzystora.

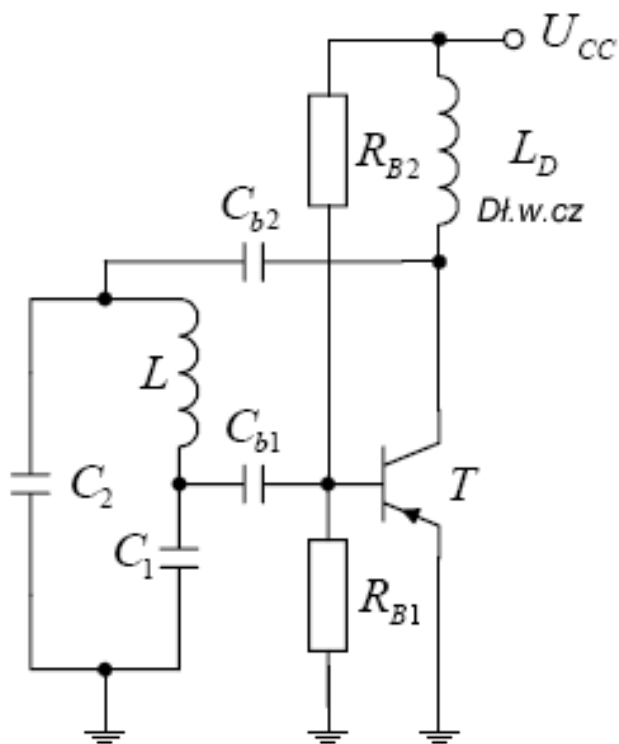
Obwód rezonansowy włączony szeregowo ze źródłem tranzystora – szeregowe sprzężenie źródłowe.

Podobnie jak dla układu z tranzystorem bipolarnym nie ma elementu separującego prąd w.c.z. W obwodzie wyjściowym tranzystora od zasilacza – wada tego układu.

Generatory LC

Generator Colpittsa – zasilanie równoległe

Składowa stała I_C płynie przez dławik w.cz. i nie płynie przez obwód rezonansowy.

Obwód rezonansowy połączony jest poprzez C_{b1} do bazy zaś poprzez C_{b2} do kolektora tranzystora.

Sposób zasilania stosowany szczególnie w generatorach mocy, ponieważ przez dławik nie płynie prąd w.cz. i zapewnione jest dzięki temu dobre dopasowanie źródła zasilającego.

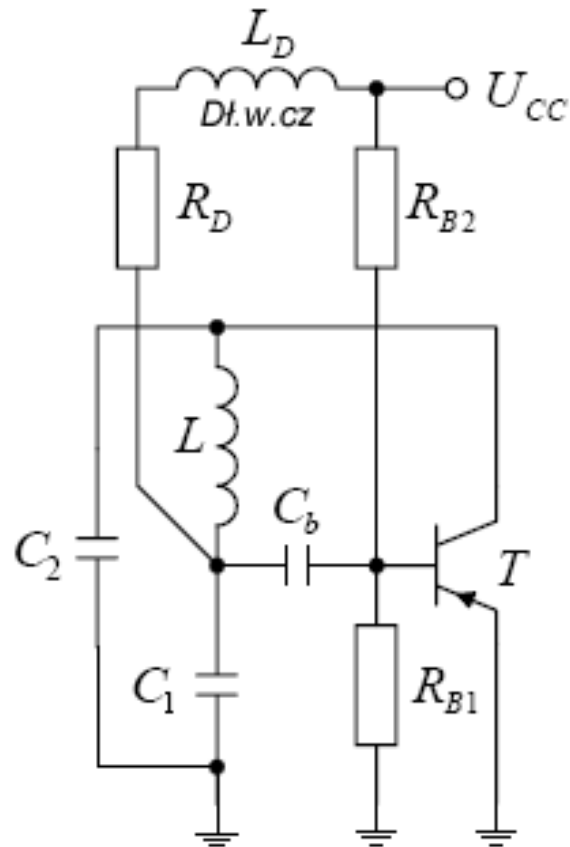
W układzie również występują małe straty mocy w obwodzie zasilania.

Wada: trudność wykonania dławika tak by nie posiadał własnych rezonansów.

Generatory LC

Generator Colpittsa – zasilanie równoległe - modyfikacja

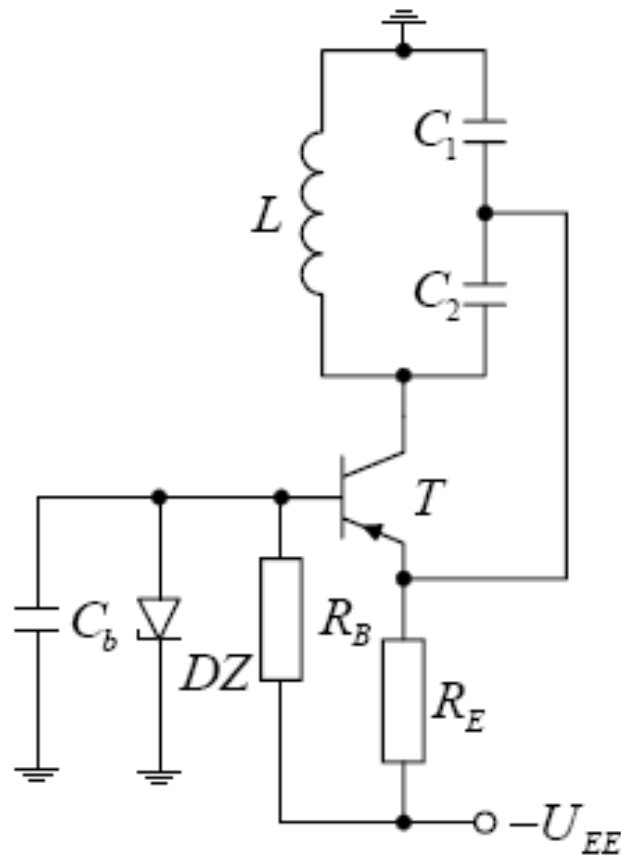

Dławik bocznikuje nie cały obwód rezonansowy a tylko jego niskoimpedancyjna część ($C_1 \gg C_2$).
Dzięki temu w znacznym stopniu zmniejsza się tłumiące działanie na obwód rezonansowy.

Generatory LC

Generator Colpittsa – zasilanie od strony emitera

Baza uziemiona dla składowej zmiennej – układ OB.

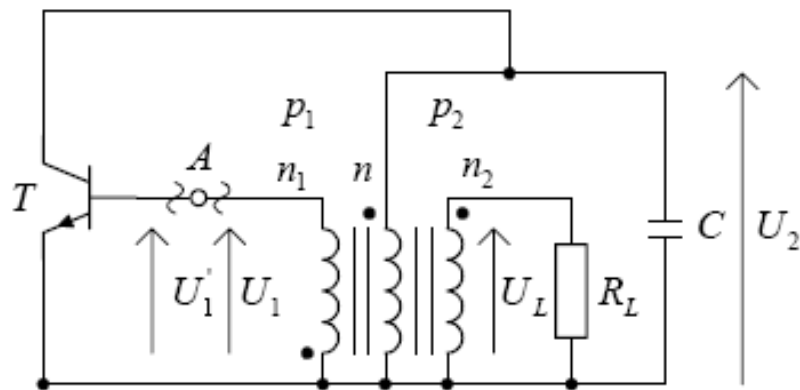
Układ stosowany w generatorach małej mocy.

Generatory LC

Generator Meissnera – warunki generacji

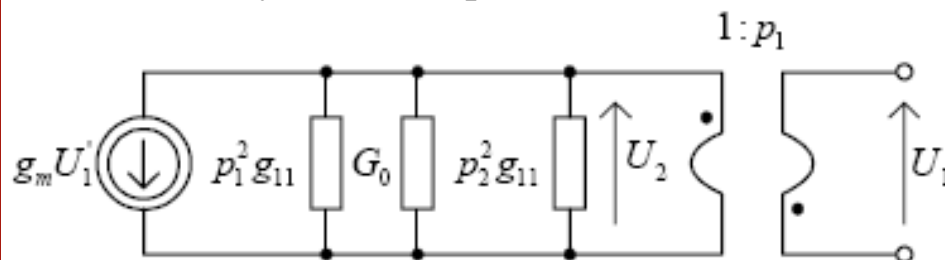
Schemat zmiennoprądowy

$$p_1 = \frac{U_1}{U_2} = \frac{n_1}{n} \quad p_2 = \frac{U_L}{U_2} = \frac{n_2}{n}$$

n – liczba uzwojeń

Model liniowy z rozciętą pętlą SZ

Sprzężenie obwodu rezonansowego poprzez transformator

Rozcięcie pętli pozwala na określenie wzmocnienia $k_u \beta_u$.

Zakładając częstotliwość graniczną tranzystora dużo większą od częstotliwości generacji można przyjąć, że y_{we} tranzystora ma charakter rzeczywisty.

Obwód LC dla częstotliwości rezonansowej:

$$f_0 = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

można zastąpić konduktancją dynamiczną G_0

$$G_0 = \frac{\omega_0 C}{Q}$$

Q – dobroć układu

Generatory LC

Generator Meissnera – warunki generacji

Wypadkowa konduktancja obwodu dla częstotliwości rezonansowej f_0

$$G_R = G_0 + p_1^2 g_{11} + p_2^2 G_L$$

Ponieważ OE odwraca fazę o 180° , to dla spełnienia warunku fazy, dodatkowe przesunięcie o 180° musi zapewnić transformator (przy odpowiednim połączeniu w obwodzie bazy).

Warunek amplitudy

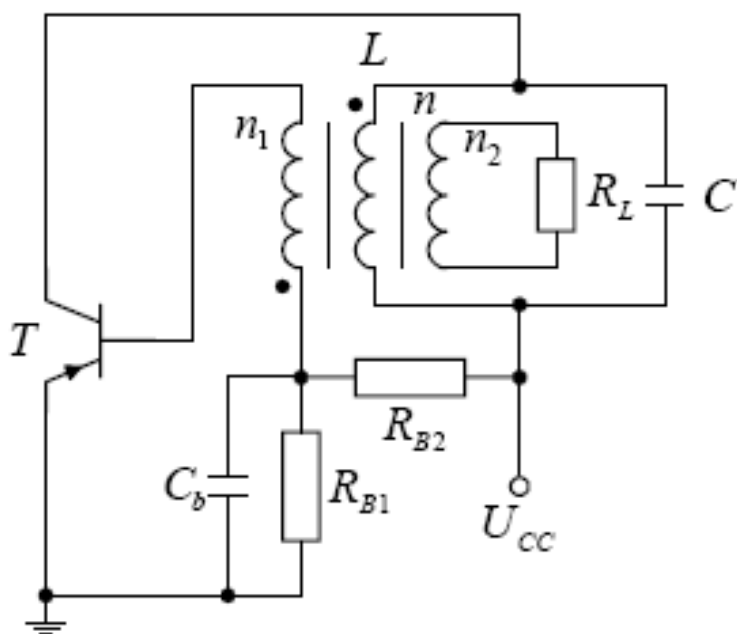
$$k_u(\omega_0)\beta_u(\omega_0) = \left(\frac{-g_m}{g_{ds} + p_1^2 g_{11} + p_2^2 G_L} \right) (-p_1) = 1$$

Z tego warunku wyznaczamy przekładnię transformatora.

Generatory LC

Generator Meissnera – zasilanie szeregowe

C_b zapewnia małą impedancję w obwodzie sterującym dla przebiegów w.cz. (zwiera R_{B1} , R_{B2}), ponadto jest elementem automatycznej polaryzacji bazy.

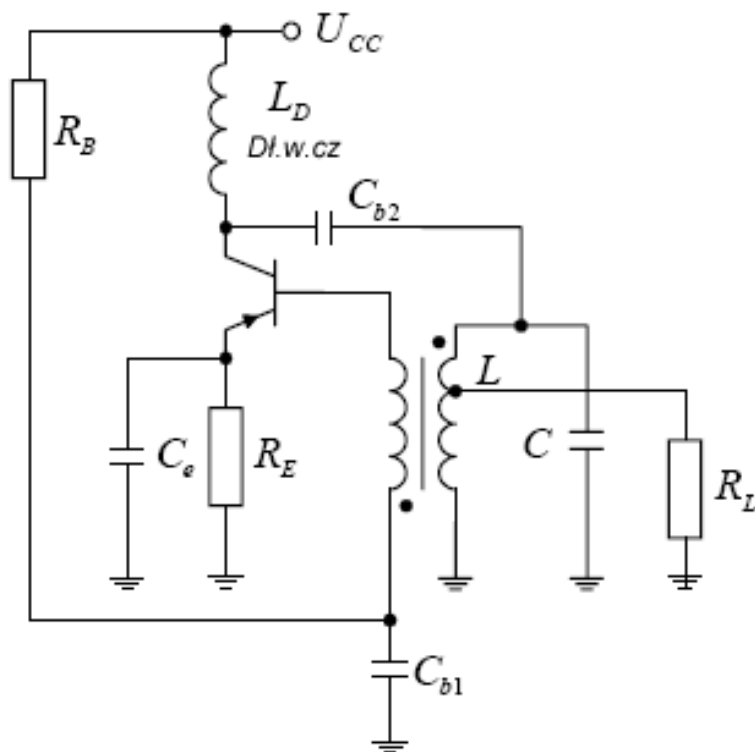
Gdy narasta amplituda drgań na C_b stopniowo narasta ujemne napięcie (ładowanie impulsami I_B). Dzięki temu generator wzbudza się miękko (klasa A) a w miarę narastania amplitudy drgań jego pkt. Pracy przesuwa się do klasy AB, B lub C.

W tym sposobie pracy układ wykazuje własności stabilizujące amplitudę generowanego przebiegu.

Generatory LC

Generator Meissnera – zasilanie równoległe

C_{b1} spełnia podobną rolę jak C przy zasilaniu szeregowym.

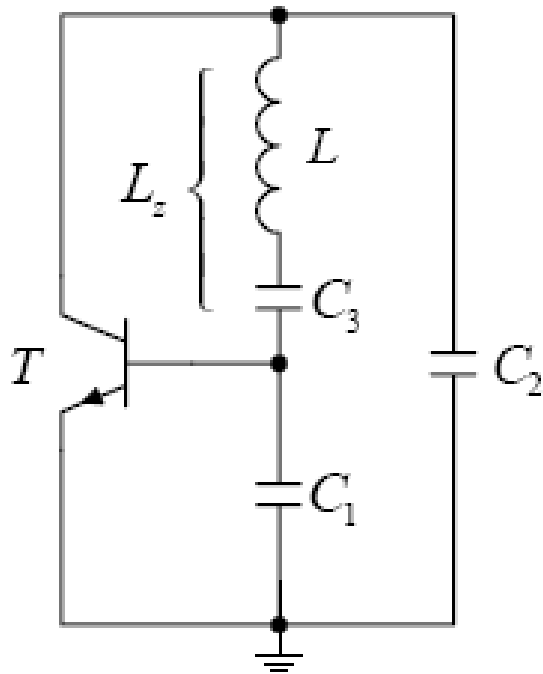
C_{b2} sprzęga obwód rezonansowy z kolektorem tranzystora.

Generatory LC

Generator Clappa – odmiana Colpittsa

Układ generuje jedynie dla częstotliwości większych od częstotliwości rezonansu szeregowego obwodu L, C_3 .

W tym zakresie f obwód może pełnić rolę indukcyjności zastępczej o wartości silnie rosnącej ze wzrostem f drgań.

$$L_z = L - \frac{1}{\omega_2 C_3}$$

Jeżeli C_1 i C_2 są tak dobrane, że są wyraźnie większe od C_3 (kilkakrotnie większe) a wypadkowa pojemność obwodu wynikająca z szeregowego połączenia C_1, C_2 i C_3 niewiele mniejsza od C_3 to układ generuje drgania o f nieznacznie większej od f rezonansu szeregowego L, C_3 .

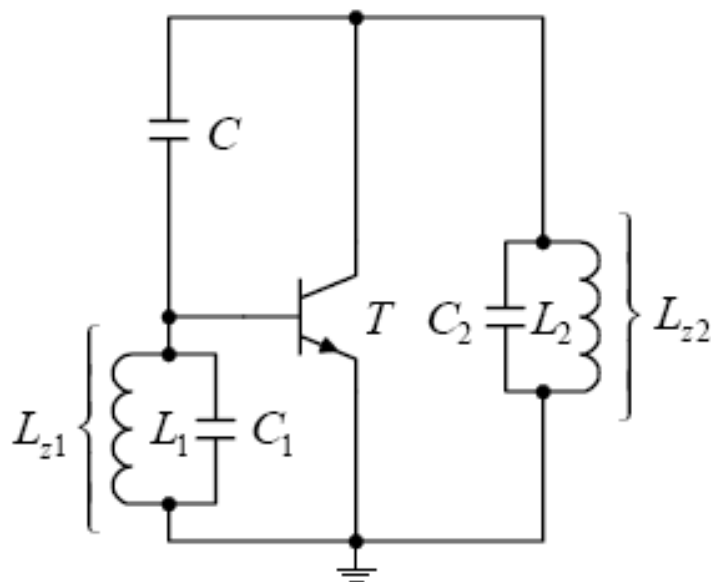
W układzie tym C_1, C_2, L mogą być znacznie większe niż odpowiedniki w układzie Colpittsa.

Istotna zaleta przy projektowaniu generatorów o dużych częstotliwościach, wówczas wartości C_1, C_2, L potrzebne do zapewnienia wymaganej częstotliwości drgań stają się porównywalne z pojemnościami i indukcyjnościami pasożytniczymi układu.

Generatory LC

Generator Kühna-Hutha – odmiana Hartleya

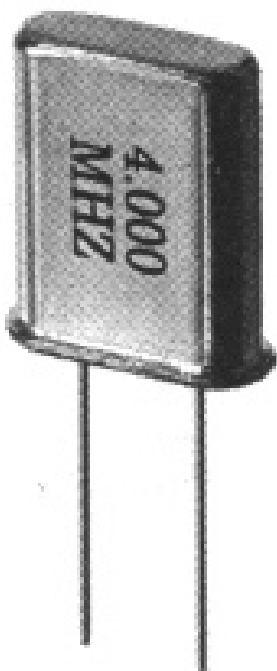

Funkcje indukcyjności zastępczych L_{z1} i L_{z2} spełniają odpowiednio obwody L_1, C_1 i L_2, C_2 .

Generatory kwarcowe

Rezonator kwarcowy

Przetwornik elektromechaniczny składający się z wibratora kwarcowego i obudowy chroniącej go przed wpływami zewnętrznymi.

Element kwarcowy wycięty z monokryształu kwarcu, najczęściej w postaci prostokątnych lub okrągłych, płaskich lub soczewkowatych płytek.

Na element kwarcowy napyla się elektrody z cienkich warstw metalicznych (złoto, srebro, aluminium).

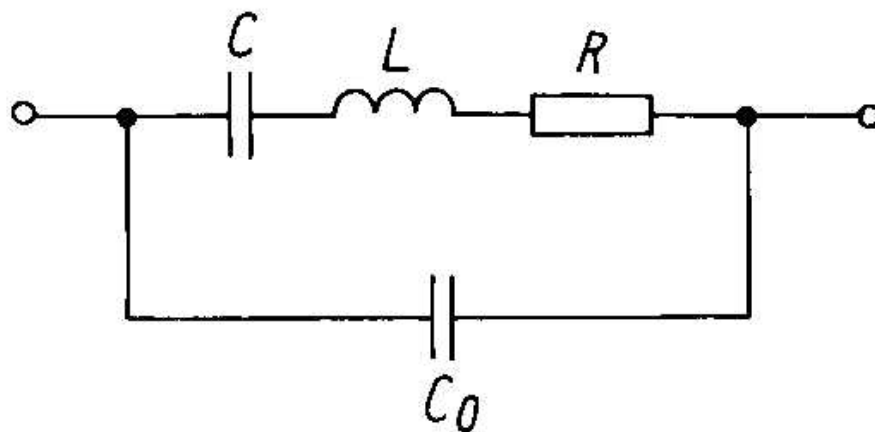
Jeżeli od elektrod przyłożone zostanie napięcie zmienne (sinus) to w elemencie piezoelektrycznym (kwarc) wytworzy się zmienne pole elektryczne. W wyniku zjawiska piezoelektrycznego wibrator zaczyna drgać, co prowadzi do pojawienia się na jego powierzchni zmiennych ładunków elektrycznych (płynie prąd).

Rezonator zachowuje się jak obwód rezonansowy o dużej dobroci. Współczynnik temperaturowy częstotliwości rezonansowej jest bardzo mały. Osiągalna stałość częstotliwości duża: $\pm(10^{-6} - 10^{-10})$.

Generatory kwarcowe

Rezonator kwarcowy – model zastępczy

L , R i C odpowiadają parametrom mechanicznym kwarcu, (L – masa kwarcu, R – oporność mechaniczna, C – sprężystość płytki kwarcu),
 C_0 – pojemność statyczna elektrod i przewodów doprowadzających.

Przykładowe parametry rezonatorów

f [Hz]	100 k	500 k	1 M	4 M	10 M	20 M	60 M	120 M
R [Ω]	400	500	250	100	20	10	30	50
L [H]	93,8	20,3	3,62	0,100	0,0169	0,0042	0,0035	0,00293
C [pF]	0,027	0,005	0,007	0,015	0,015	0,015	0,002	0,0006
C ₀ [pF]	6	6	5	5	3,5	3	5	4

Generatory kwarcowe

Rezonator kwarcowy – rodzaje rezonansów

Dobroć rezonatora (duża bo duży stosunek L do C):

$$Q = \frac{1}{R} \sqrt{\frac{L}{C}}$$

Impedancja rezonatora:

$$Z_K = \frac{j}{\omega} \cdot \frac{\omega^2 LC - 1}{C_0 + C - \omega^2 LCC_0}$$

W układzie rezonatora mogą występować dwa rodzaje rezonansu:

$\Rightarrow$ szeregowy ($Z_K = 0$)

$$f_s = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

$\Rightarrow$ równoległy ($Z_K = \infty$)

$$f_R = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}} \sqrt{1 + \frac{C}{C_0}} = f_s \sqrt{1 + \frac{C}{C_0}}$$

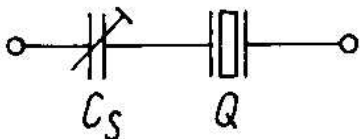
f_s zależy tylko od parametrów kwarcu natomiast f_R również od C_0 związanej z pojemnościami montażowymi. W związku z tym rezonans równoległy jest mniej stabilny.

Generatory kwarcowe

Rezonator kwarcowy – strojenie

Często pojawia się konieczność dostrojenia kwarcu w niewielkim zakresie. W tym celu do kwarcu szeregowo dopina się dodatkowy C_s o wartości dużo większej od C .

Wypadkowa impedancja tego połączenia:

$$Z_K' = \frac{1}{j\omega C_s} \cdot \frac{C + C_0 + C_s - \omega^2 LC(C_0 + C_s)}{C_0 + C - \omega^2 LCC_0}$$

uwzględniając, że $C \ll C_0 + C_s$:

$$f_s' = f_s \left[1 + \frac{C}{2(C_0 + C_s)} \right]$$

względna zmiana częstotliwości:

$$\frac{\Delta f}{f} = \frac{C}{2(C_0 + C_s)}$$

Dodatkowa C_s nie zmienia f_R (zero mianownika Z_K nie zależy od C_s). Przy C_s dążącym do 0, f_s można zwiększyć prawie do f_R .

Generatory kwarcowe

Rodzaje

Zastosowanie rezonatora kwarcowego w układach generacyjnych wynika z charakteru zmian jego impedancji w funkcji częstotliwości. Możliwe są dwie grupy układowe generatorów kwarcowych:

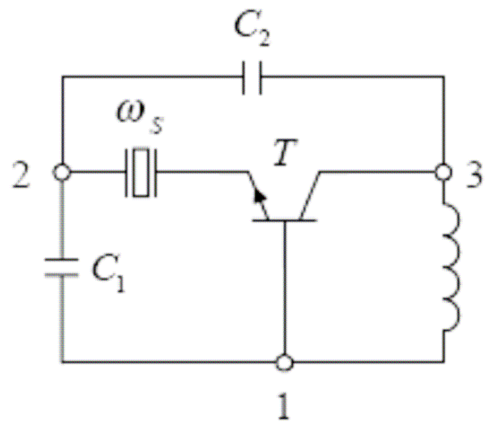
⇒ generatory, w których rezonator wykorzystywany jest jako selektywny element sprzęgający o małej rezystancji (praca przy rezonansie szeregowym) – generatory Butlera,

⇒ generatory, w których kwarc pracuje jako zastępcza indukcyjność, o wartości szybko rosnącej z częstotliwością (praca w przedziale częstotliwości pomiędzy rezonansem szeregowym a równoległym) – generatory Pierce’a

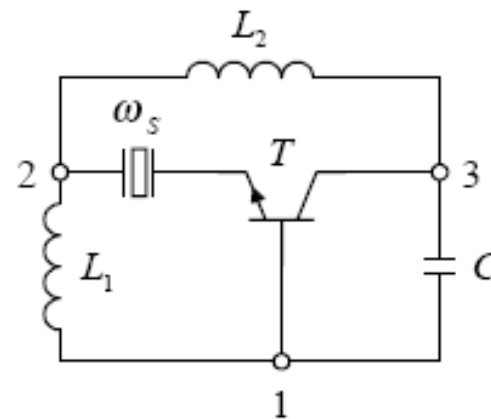

Generatory kwarcowe

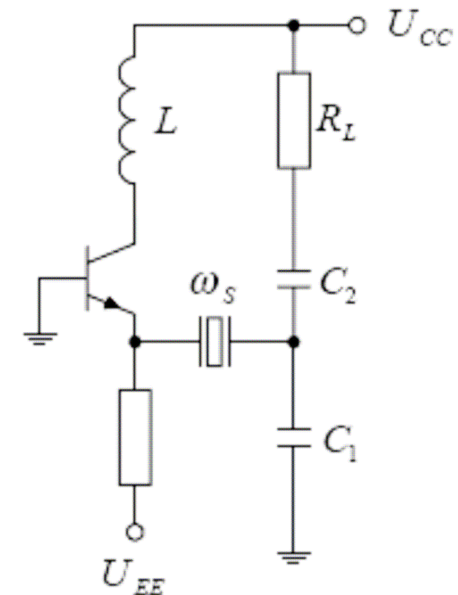
Generatory Bultera

z czwórnikiem sprzęgającym
Colpittsa

z czwórnikiem sprzęgającym
Hartleya

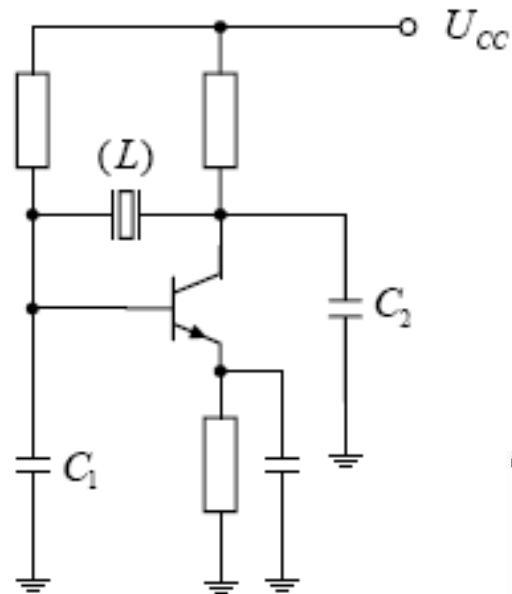
praktyczna realizacja z czwórnikiem
sprzęgającym Colpittsa

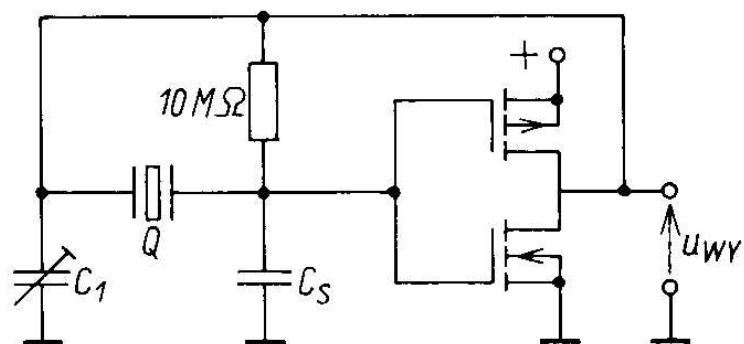

Generatory kwarcowe

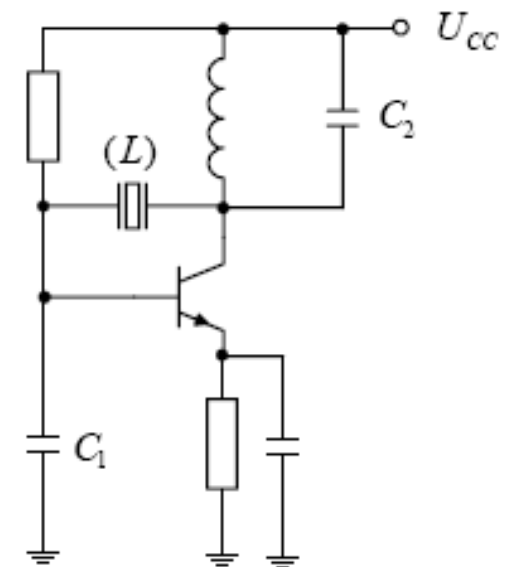
Generatory Pierce'a

Colpittsa-Pierce'a
z dwoma pojemnościami

Colpittsa-Pierce'a
z inwerterem CMOS pracującym
jako wzmacniacz

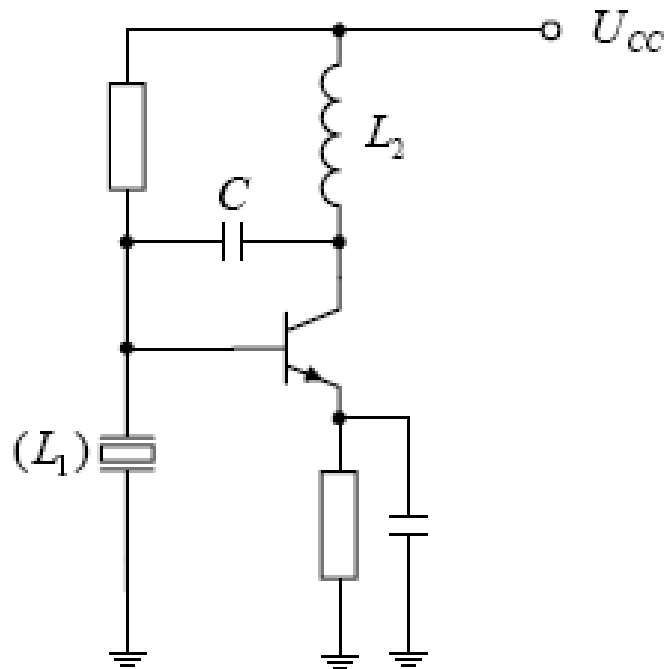

Colpittsa-Pierce'a
z obwodem rezonansowym

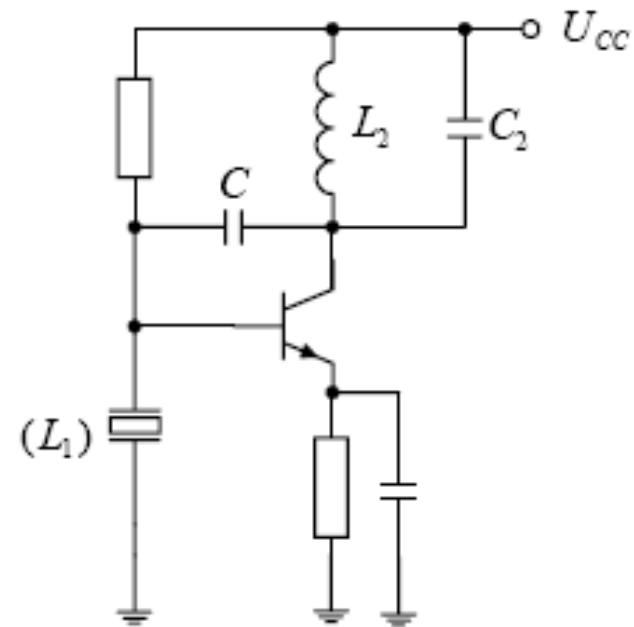

Generatory kwarcowe

Generatory Pierce'a

Hartleya-Pierce'a
z indukcyjnością

Hartleys-Pierce'a z obwodem
rezonansowym

Generatory RC

Wprowadzenie

Generatory RC stosuje się do pracy w zakresie małych częstotliwości (kilka Hz do 10 MHz). W tym zakresie f w generatorach LC wartości L i C stają się zbyt duże (nie nadają się do miniaturyzacji) a dobroć obwodu rezonansowego maleje.

W generatorach RC stosowane są struktury selektywne (mostek Wiena, podwójne T, bocznikowane T, itp.) oraz przesuwniki fazowe RC.

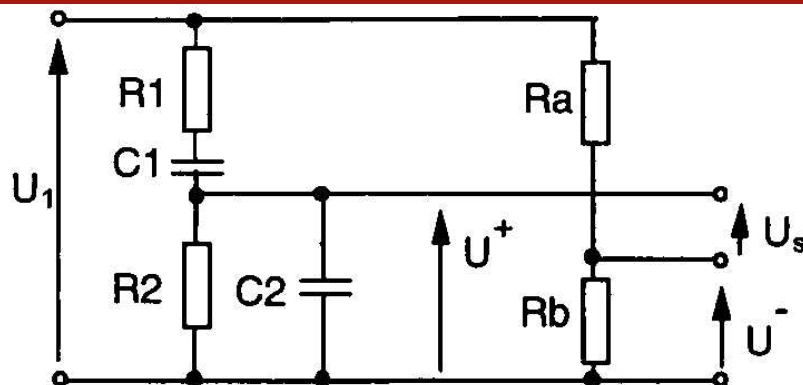
W porównaniu z generatorami LC mają gorszą stałość częstotliwości $[\pm(10^{-2} - 10^{-3})]$, jednakże generują sygnał o bardzo małych zniekształceniach i umożliwiają przestrajanie f w zakresie 1:10 na jednym podzakresie.

Generatory RC powszechnie stosowane są jako generatory serwisowe i laboratoryjne.

Generatory RC

Selektywne czwórniki RC – mostek Wiena

gdzie: $\nu = \frac{\omega}{\omega_0} - \frac{\omega_0}{\omega}$ - odstrojenie,

$\omega_0^2 = \frac{1}{C_1 R_1 C_2 R_2}$ - pulsacja, przy której $|\beta^+|$, osiąga maksimum β_0^+ ,

$\beta_0^+ = \frac{1}{1 + \frac{C_2}{C_1} + \frac{R_1}{R_2}}$ - maksimum modułu transmitancji β^+ ,

$Q^+ = \beta_0^+ \sqrt{\frac{C_2 R_1}{C_1 R_2}}$ - dobroć gałęzi β^+ .

Najczęściej stosowana struktura selektywna.

W mostku wyróżniamy:

⇒ gałąź selektywną β^+ (R_1, C_1, R_2, C_2),

⇒ gałąź aperiodyczną β^- (R_a, R_b).

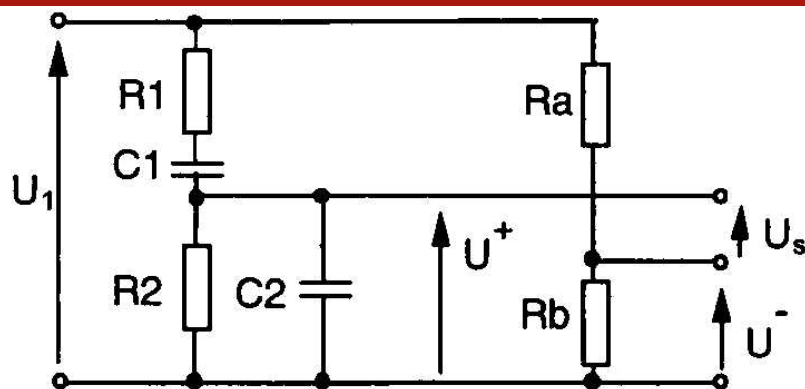
Transmitancja gałęzi selektywnej:

$$\beta^+ = \frac{U^+}{U^-} = \frac{\beta_0^+}{1 + jQ^+ \nu}$$

Generatory RC

Selektywne czwórniki RC – mostek Wiena

Transmitancja gałęzi aperiodycznej:

$$\beta^- = \frac{U^-}{U_1} = \frac{R_b}{R_a + R_b}$$

napięcie wyjściowe na przekątnej mostka:

$$U_s = U^+ - U^- = \beta^+ U_1 - \beta^- U_1 = (\beta^+ - \beta^-) U_1 = \beta U_1$$

gdzie: $\beta = \frac{U_s}{U_1}$ - transmitancja mostka.

Generatory RC

Selektywne czwórniki RC – mostek Wiena

W praktyce najczęściej: $C_1 = C_2 = C$ $R_1 = R_2 = R$ $R_a = 2R_b + \varepsilon$

$\varepsilon \ll 1$ współczynnik niezrównoważenia mostka dla pulsacji ω_0

co oznacza, że: $\omega_0 = \frac{1}{CR}$ $\beta_0^+ = \frac{1}{3}$ $\beta_0 = \frac{\varepsilon}{9}$ $Q^+ = \frac{1}{3}$ $R_a = (2 + \varepsilon)R_b$

$Q = \frac{1}{\varepsilon} = \frac{1}{9|\beta_0|}$ dobroć mostka

Dla tych założeń transmitancje gałęzi określone są zależnościami:

$$\beta^+ = \frac{1}{3 + j\nu}$$

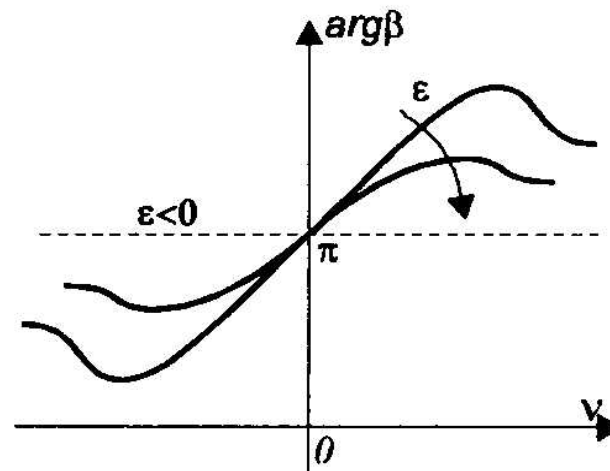
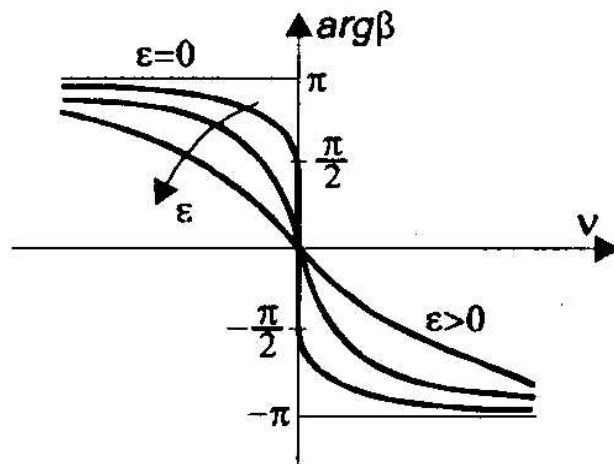
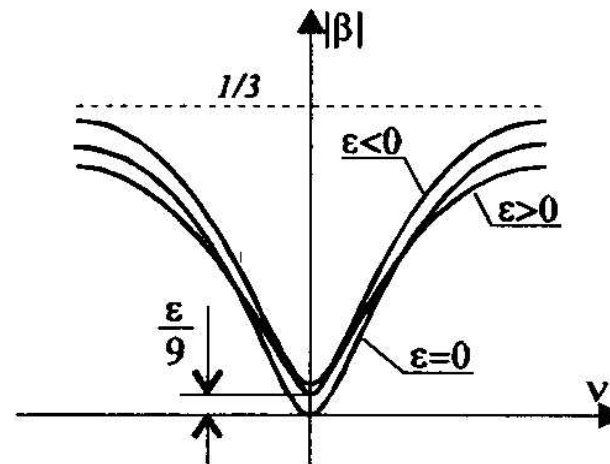
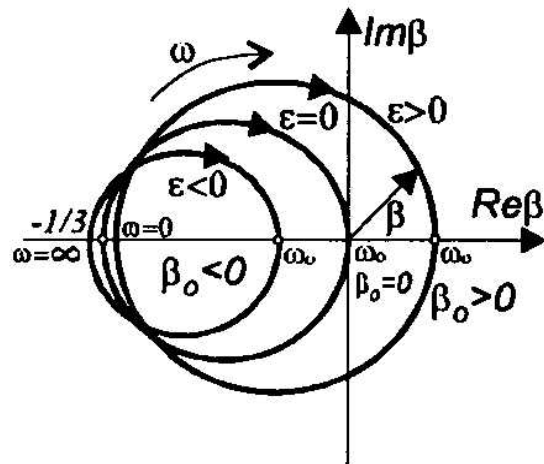
$$\beta^- = \frac{1}{3 + \varepsilon}$$

$$\beta = \frac{U_s}{U_1} = \beta^+ - \beta^- = \frac{1}{3 + j\nu} - \frac{1}{3 + \varepsilon} \approx \beta_0 \left(1 - j \frac{\nu}{\varepsilon} \right)$$

Generatory RC

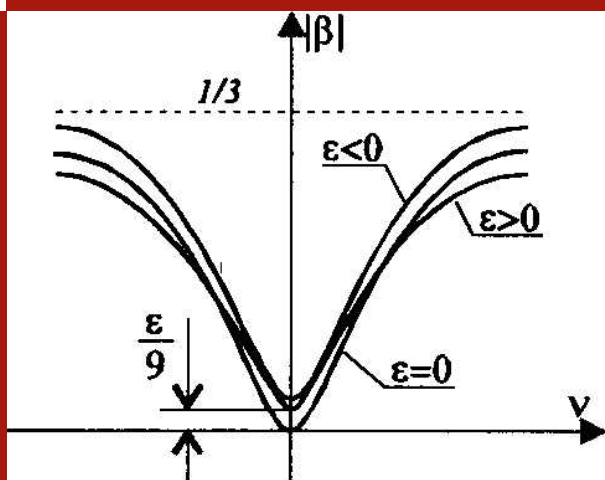
Selektywne czwórniki RC – mostek Wiena – ch-yki transmitancji

Generatory RC

Selektywne czwórniki RC – mostek Wiena

Selektywny zaporowy charakter, wynika z przebiegu $|\beta^+|$
 $|\beta^-|$ nie zależy od częstotliwości

Fazy β i β^+ są zgodne (przy $\varepsilon \geq 0$ mostek nie odwraca fazy i warunek fazy jest spełniony dla ω_0 niezależnie od stopnia nieźrównoważenia mostka). Z warunku generacji otrzymamy pulsacje drgań generatora:

$$\omega_0 = \frac{1}{CR}$$

Z warunku amplitudy $k_u(\omega_0)\beta(\omega_0) \geq 1$:

$$\varepsilon \geq \frac{9}{k_u(\omega_0)}$$

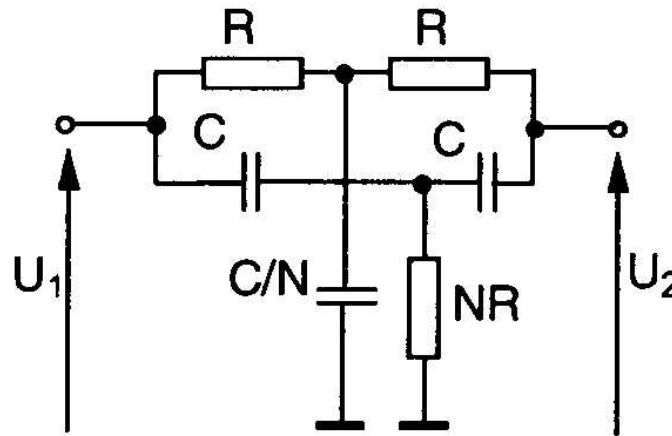
Rezystory R_a R_b pracują w pętli automatycznej regulacji wzmocnienia (ARW).

Generatory RC

Selektywne czwórniki RC – mostek podwójne T

Transmitancja mostka:

$$\beta_u(\nu) = \beta^+ = \frac{U_2}{U_1} = \frac{(2N-1) + j\nu}{\left(2N + 1 + \frac{1}{N}\right) + j\nu}$$

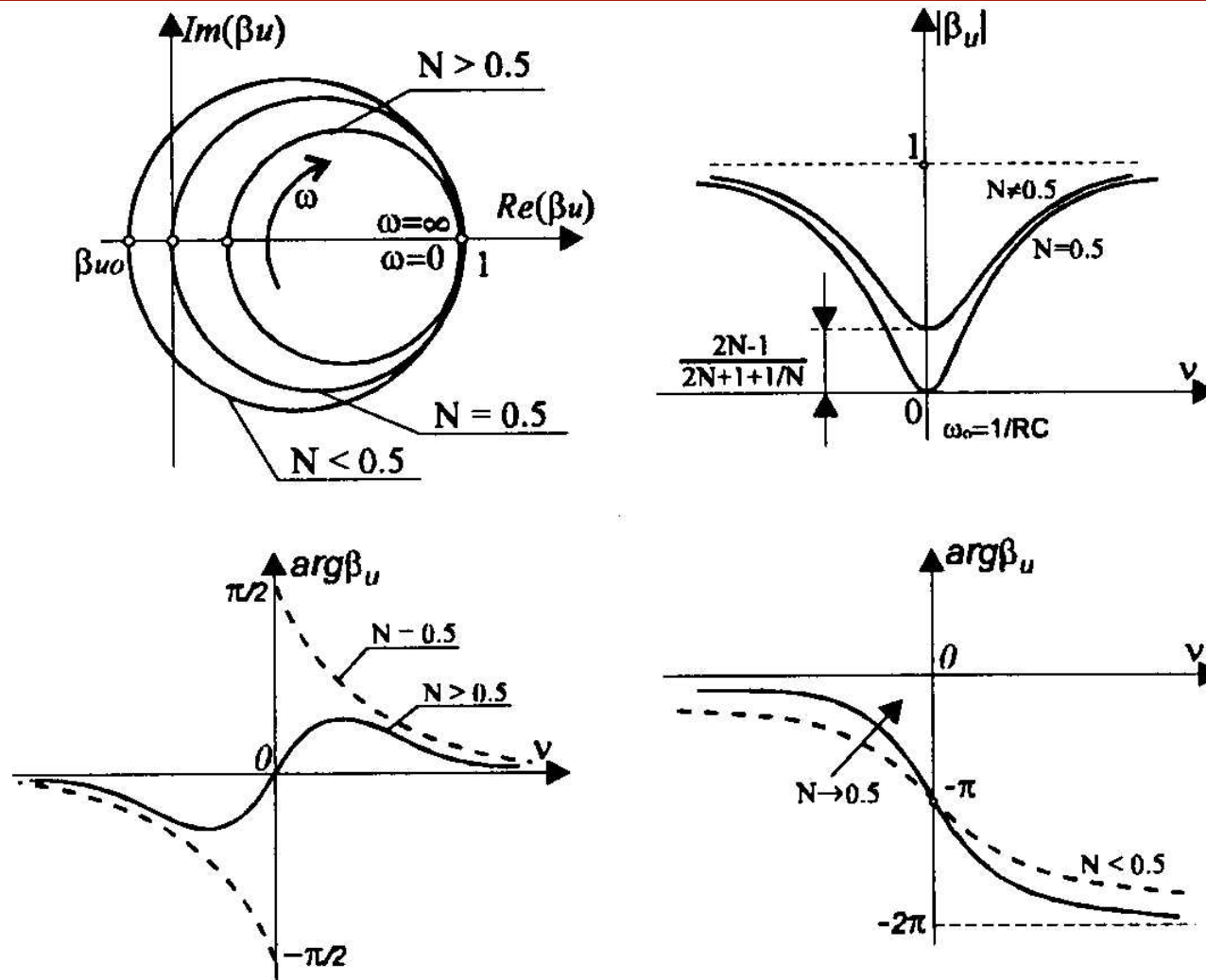
gdzie:

$$\nu = \frac{\omega}{\omega_0} - \frac{\omega_0}{\omega} \qquad \omega_0 = \frac{1}{RC}$$

Generatory RC

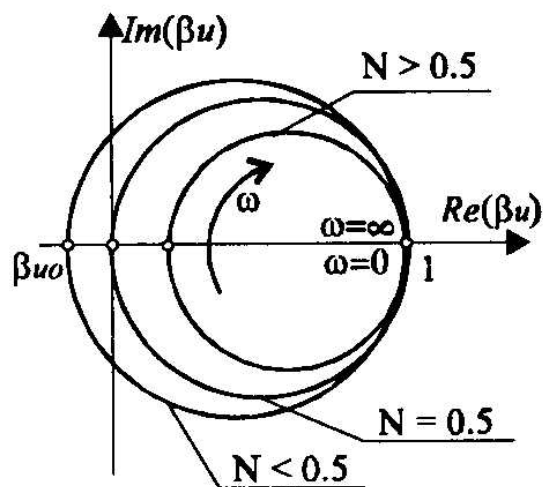
Selektywne czwórniki RC – mostek podwójne T – ch-yki transmitancji

Generatory RC

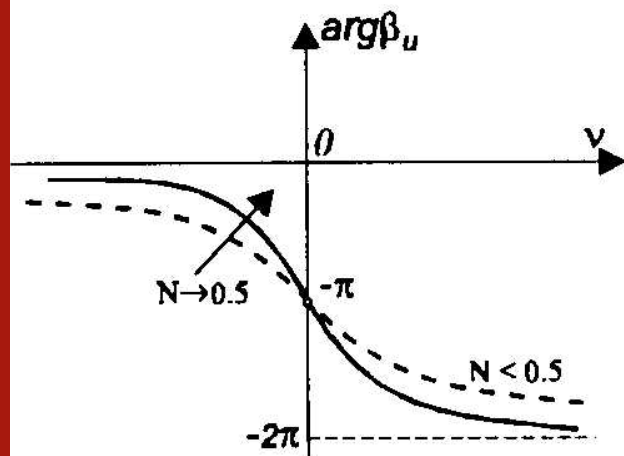
Selektywne czwórniki RC – mostek podwójne T – ch-yki transmitancji

Układ przydatny tylko dla $N < 0,5$.

Stopień zrównoważenia mostka zależy od wartości N .

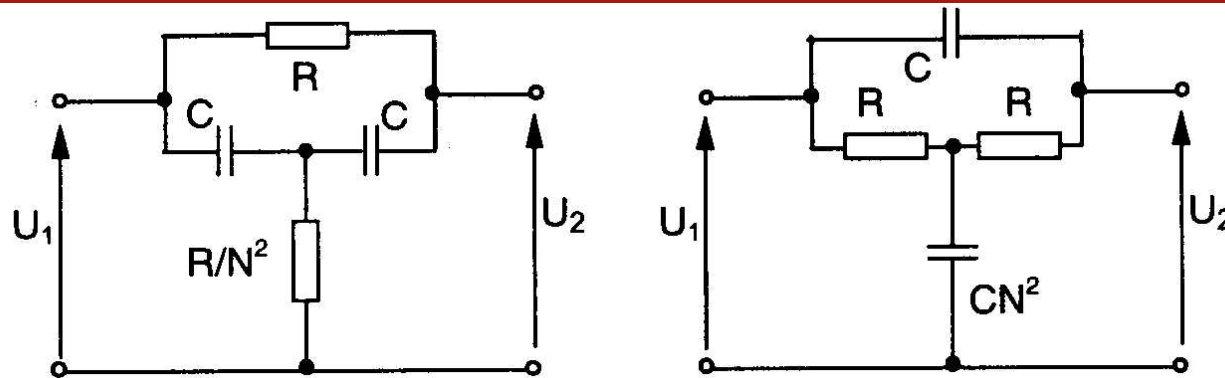
Dla $N < 0,5$ czwórnik odwraca fazę o 180° , natomiast dla $N = 0$ mostek nie odwraca fazy (mostek zerowy).

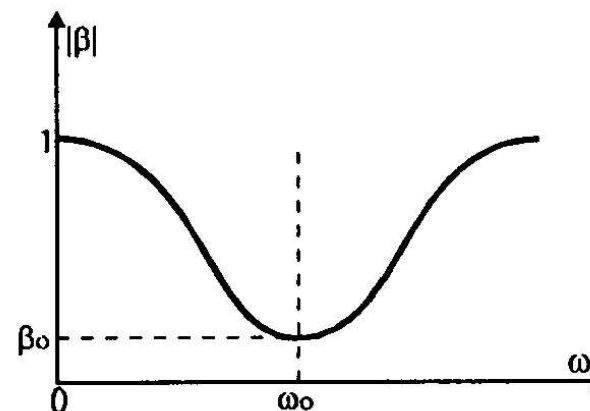
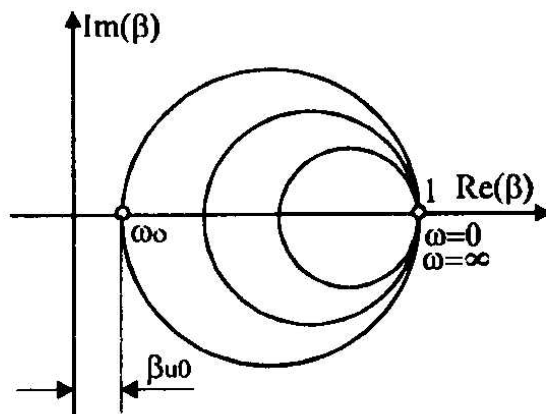

Generatory RC

Selektywne czwórniki RC – mostek bocznikowane T

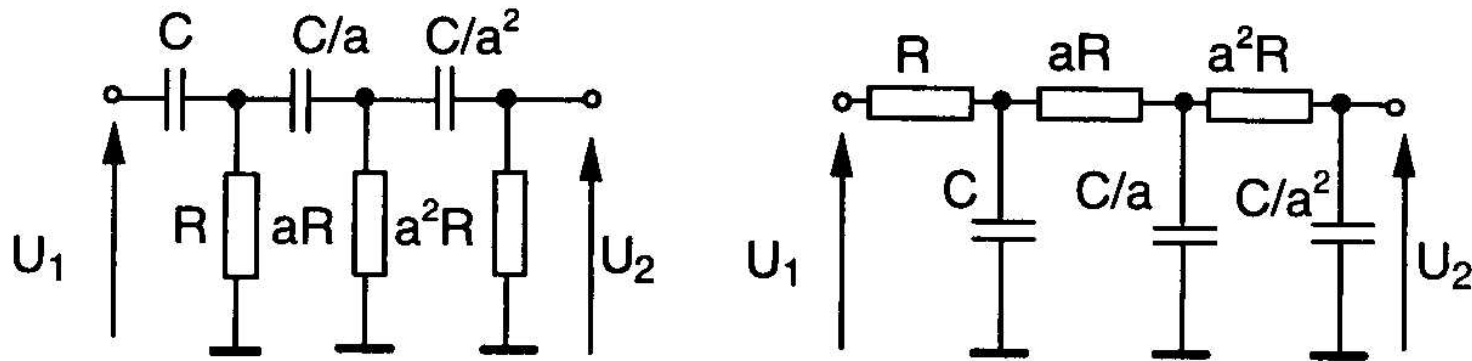
Transmitancja mostka ma analogiczny przebieg jak w układzie podwójne T. Minimum modułu transmitancji występuje dla : $\omega_0 = \frac{N}{RC}$. Mostek nie przesuwą fazy zatem musi współpracować ze wzmacniaczem dającym przesunięcie o 180° .

Generatory RC

Przesuwniki fazowe

Jako przesuwники fazowe stosuje się łańcuchowe układy złożone z ogniw Γ typu CR lub RC.

Przesuwniki CR mają charakterystykę górnoprzepustową, a przesuwniki RC dolnoprzepustową.

Struktur przesuwników nie wykazują właściwości selektywnych, jednakże przesuwają fazę co umożliwia ich stosowanie w pętli β^+ .

Pojedynczy człon CR daje przesunięcie równe: $\varphi = \arctg\left(\frac{1}{\omega RC}\right)$

człon RC natomiast: $\varphi = -\arctg(\omega RC)$

Najczęściej stosuje się przesuwniki złożone z 3 lub 4 ogniw Γ i elementach dobranych tak by odwrócić fazę o 180° .

Generatory RC

Struktury generatorów

Generator RC składa się w ogólnym przypadku ze wzmacniacza o wzmocnieniu:

$$|k_u|e^{j\psi}$$

oraz czwórnika RC o transmitancji

$$|\beta|e^{j\varphi}$$

Człon RC zapewnia selektywne +SZ spełniające warunki generacji:

⇒ amplitudy

$$k_u \beta = 1$$

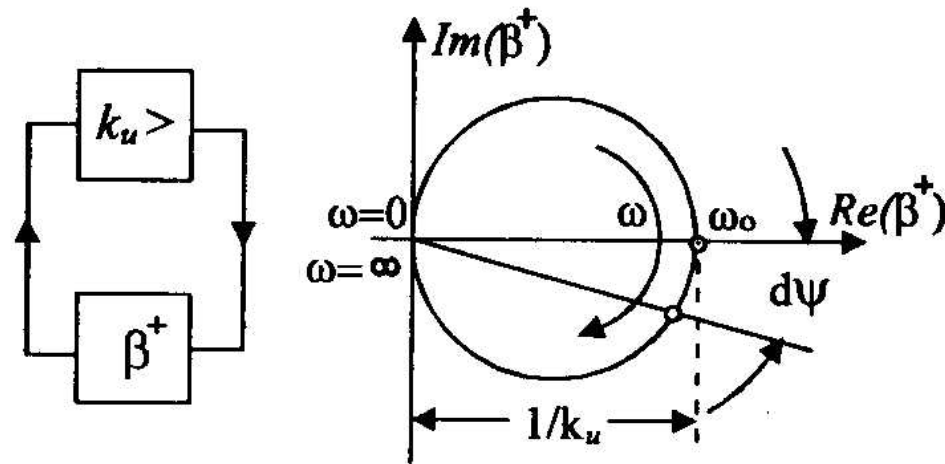
⇒ fazy

$$\psi + \varphi = 2n\pi$$

Generatory RC

Struktury generatorów – z jedną pętlą SZ

Właściwości rezonansowe gałęzi zwrotnej β^+ w pobliżu pulsacji ω_0 określa dobroć fazowa Q^+ :

$$Q^+ = \frac{\omega_0}{2} \frac{\partial \varphi}{\partial \omega} \Big|_{\omega \rightarrow \omega_0}$$

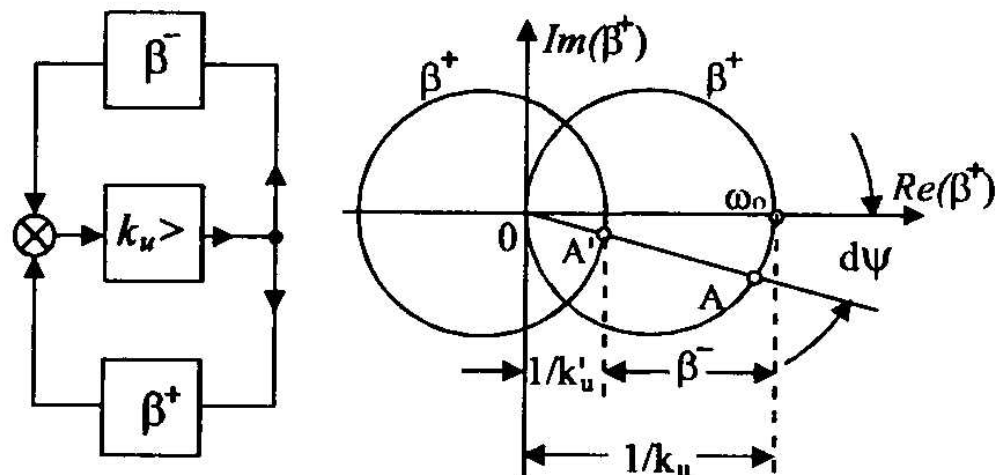
Dobroć fazowa Q^+ gałęzi selektywnej decyduje o stałości drgań generatora, która jest tym lepsza, im większa Q^+ . Układy z jedną pętlą SZ mają zazwyczaj małe dobroci, zwykle $Q^+ < 1$.

Dobroć można zwiększyć powiększając wzmocnienie wzmacniacza k_u do k_u' i wprowadzając dodatkowe –SZ.

Generatory RC

Struktury generatorów – z dwiema pętlami SZ

Wprowadzenie pętli β^- powoduje, że warunek amplitudy przyjmuje postać:

$$k_u'(\beta^+ - \beta^-) = k_u'(\beta_0 - \beta^-) = k_u' \beta = 1$$

Dla ω_0 pętla β^+ przyjmuje wartość β_0 . Zwiększenie wzmacnienia i wprowadzenie $-SZ$ powoduje zwiększenie dobroci układu:

$$Q = \frac{k_u'}{k_u} Q^+$$

$-SZ$ istotnie polepsza właściwości generatora i dlatego najczęściej stosuje się generatory z dwiema pętlami SZ: zależną od częstotliwości β^+ i niezależną (aperiodyczną) β^- .

Generatory RC

Struktury generatorów – z dwiema pętlami SZ

-SZ istotnie polepsza właściwości generatora (stałość częstotliwości oraz zniekształcenia nieliniowe generowanego sygnału) i dlatego najczęściej stosuje się generatory z dwiema pętlami SZ:

⇒ zależną od częstotliwości β^+

⇒ niezależną (aperiodyczną) β^- .

Pętla –SZ często też wykorzystywana jest do automatycznej regulacji drgań generatora – ARW (Automatyczna Regulacja Wzmocnienia).

W ARW wykorzystuje się nieliniowe własności elementów takich jak:

⇒ żarówka,

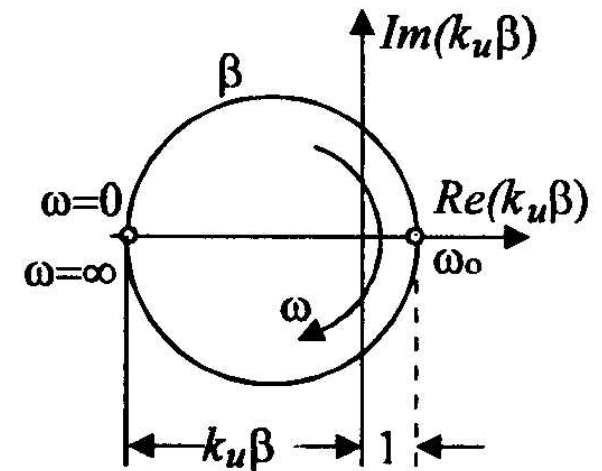
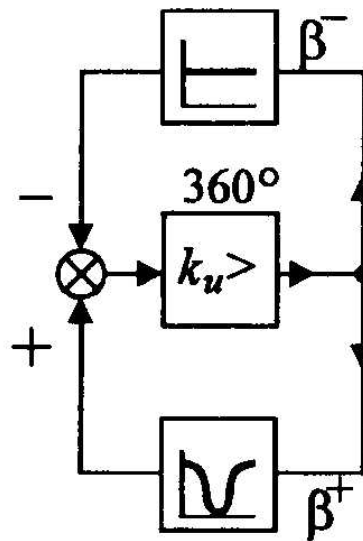
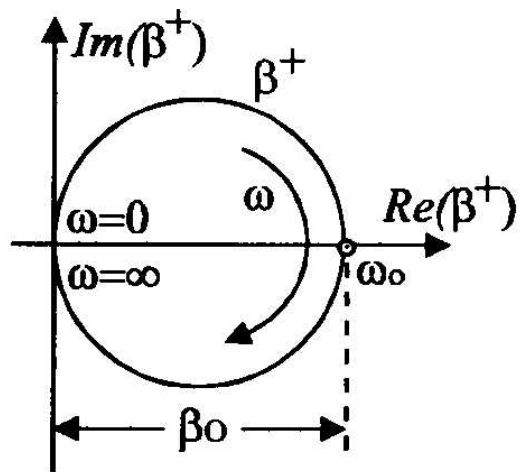
⇒ termistor,

⇒ tranzystor JFET.

Generatory RC

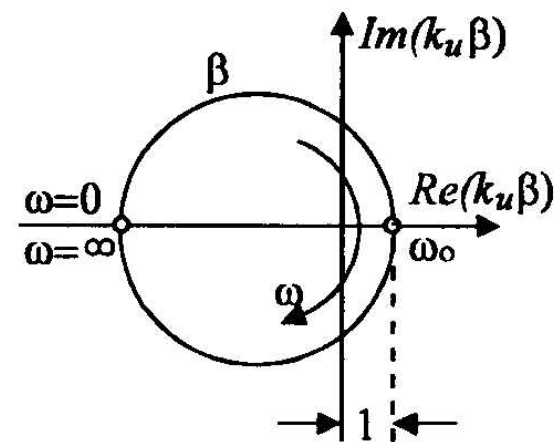
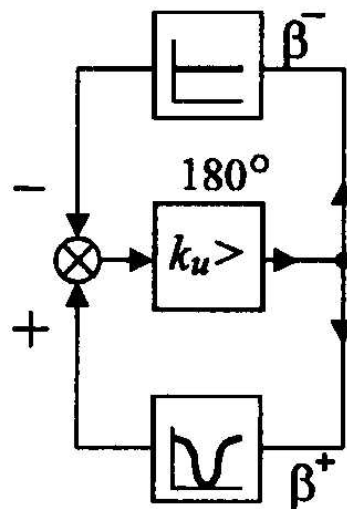
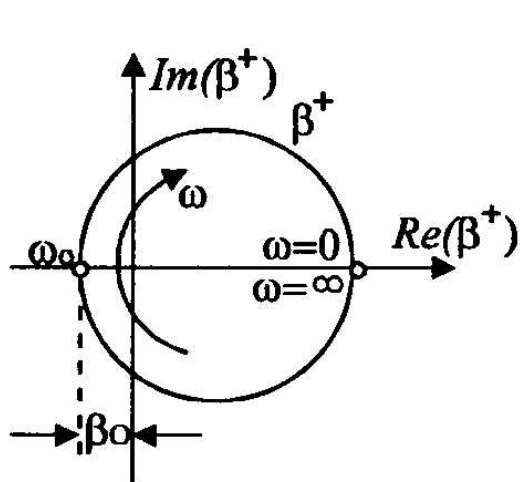
Struktury generatorów – z dwiema pętlami SZ – mostek Wiena

Generatory RC

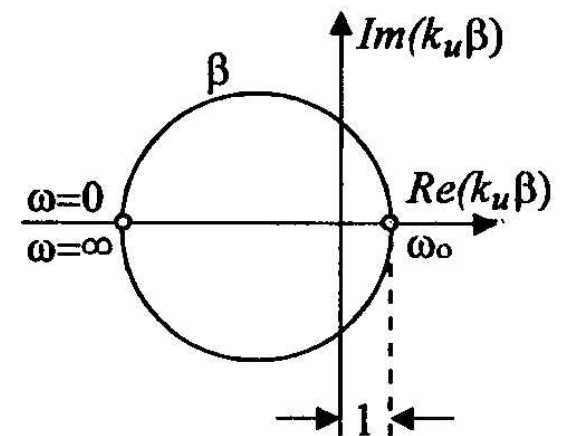
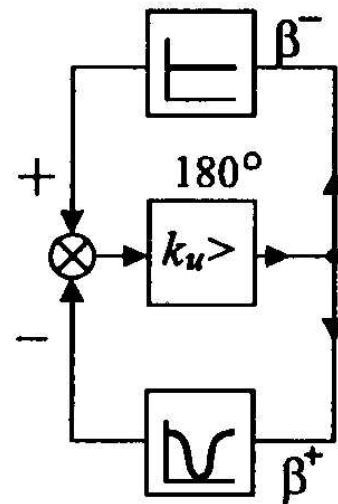
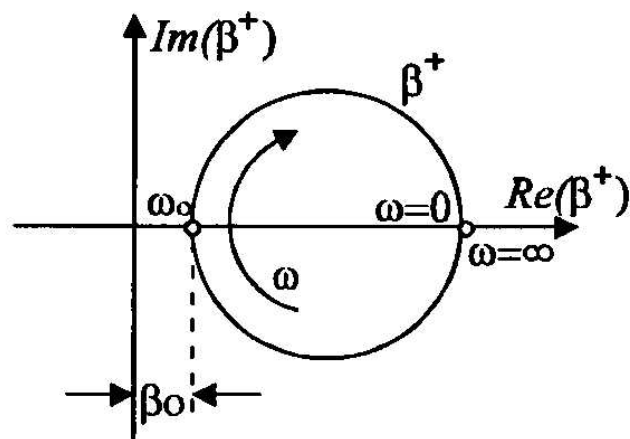
Struktury generatorów – z dwiema pętlami SZ – mostek podwójne T

Generator RC

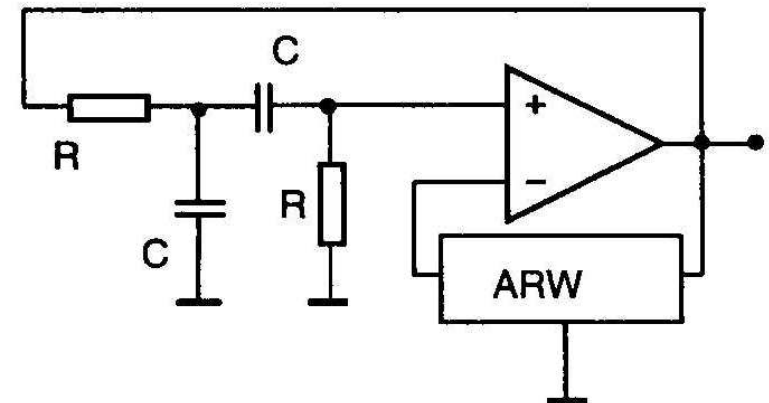
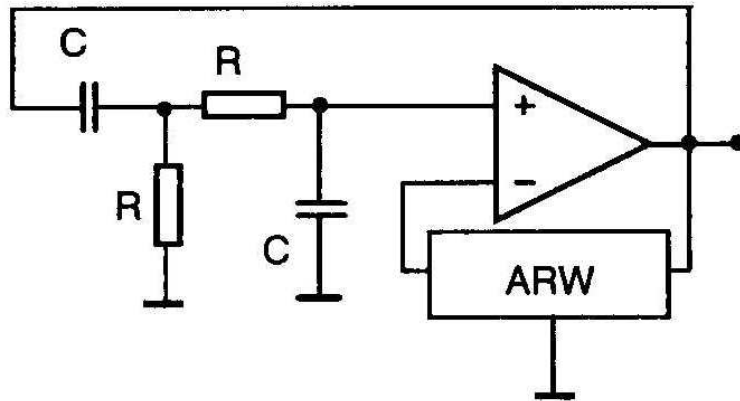
Struktury generatorów – z dwiema pętlami SZ – mostek bocznikowane T

Generatory RC

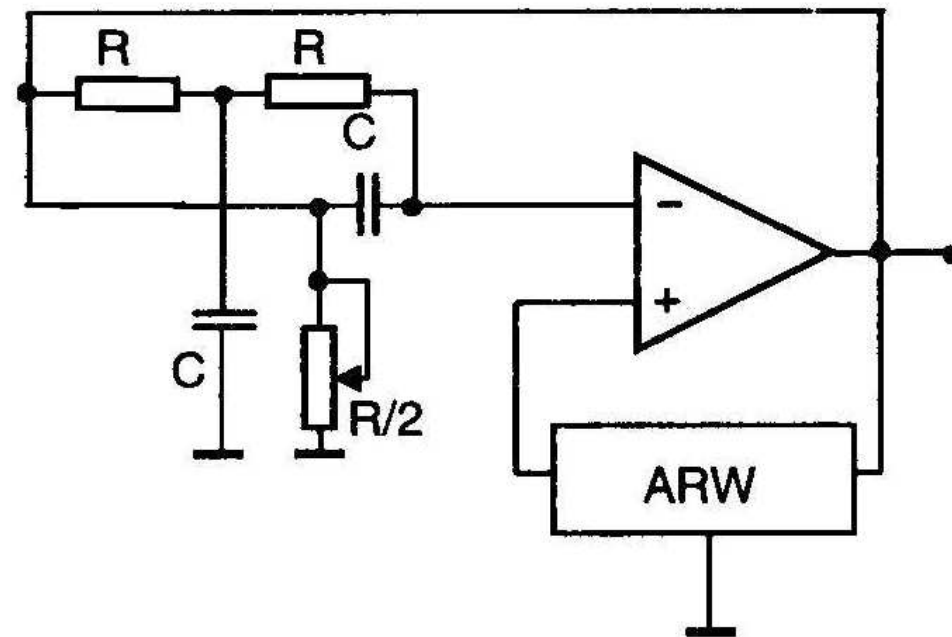
Rozwiązania układowe – układy z mostkiem Wiena

Generatory RC

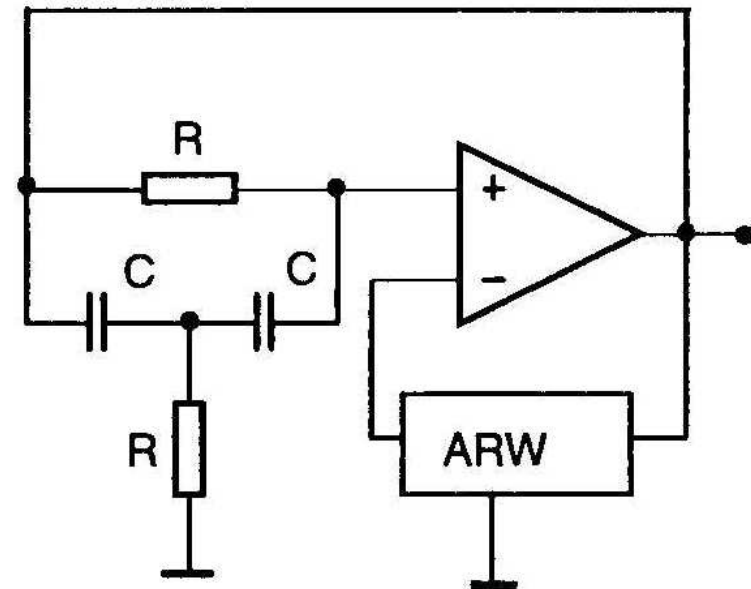
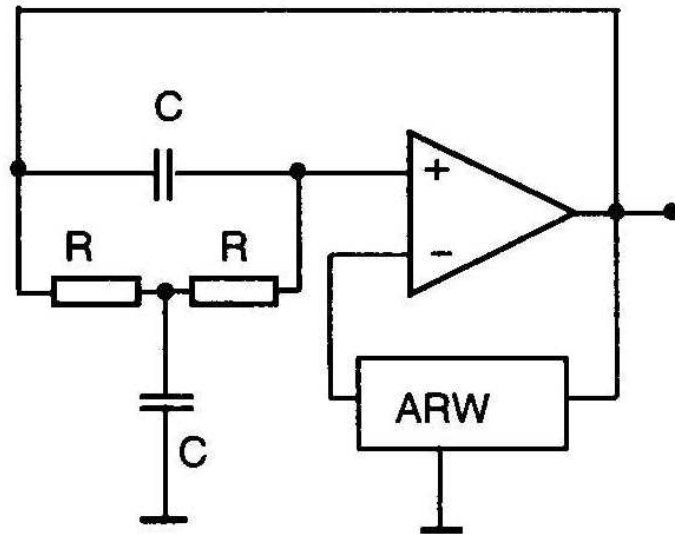
Rozwiązania układowe – układy z mostkiem podwójne T

Generatory RC

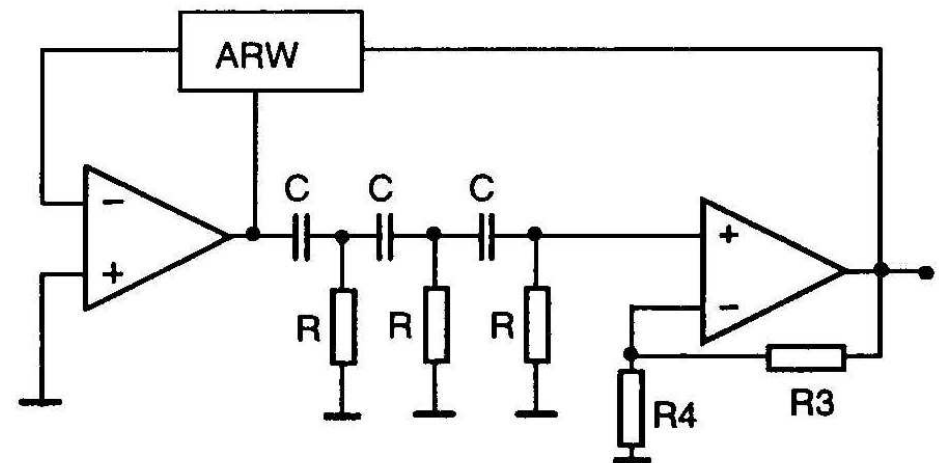
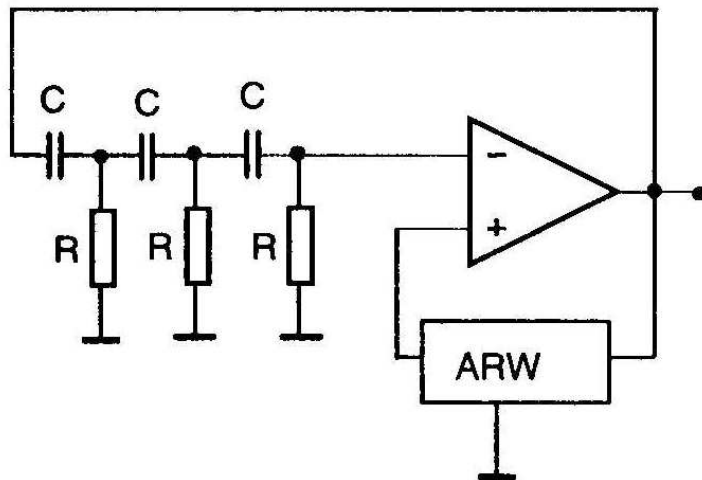
Rozwiązania układowe – układy z mostkiem bocznikowane T

Generatory RC

Rozwiązania układowe – układy z przesuwnikami CR

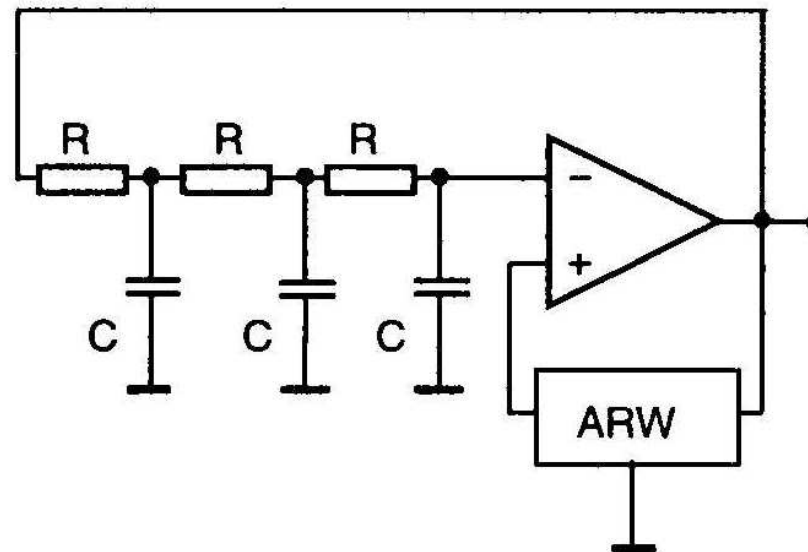

Generatory RC

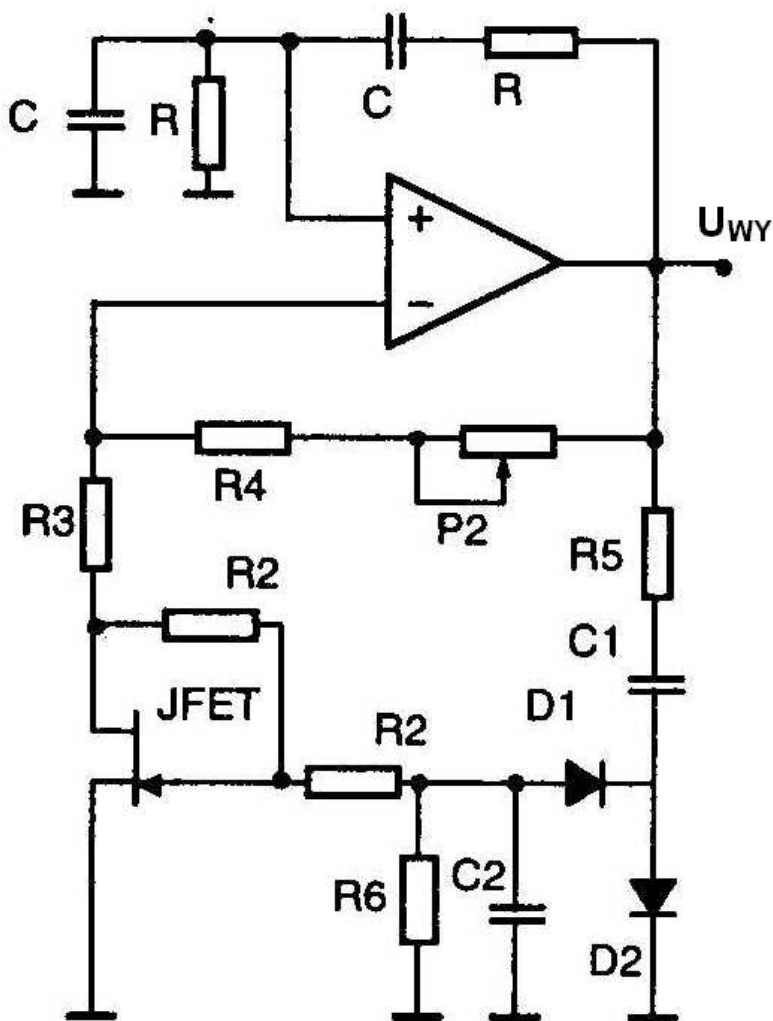
Rozwiązania układowe – układy z przesuwnikami RC

Generatory RC

Rozwiązania układowe – mostek Wiena – ARW

Układ ARW zrealizowany jako podwajacz napięcia niesymetryczny z JFET linearyzowanym.

JFET spełniający rolę regulowanej elektrycznie rezystancji pracuje w obszarze liniowym (triodowym), w którym zastosowano linearyzację χ -yk wyj przy pomocy $-SZ$ (R_2).

- $\Rightarrow$ napięcie na C_2 jest ujemne i bezpośrednio steruje bramkę JFET-a,
- $\Rightarrow$ gdy amplituda U_{wy} rośnie to rośnie ujemne napięcie na C_2 ,
- $\Rightarrow$ rośnie ujemne napięcie na bramce JFET,
- $\Rightarrow$ rośnie rezystancja statyczna JFET r_{DS} ,
- $\Rightarrow$ rośnie $-SZ$,
- $\Rightarrow$ maleje amplituda napięcia wyjściowego.